

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

SLOVANSKÉ BOŽSTVO OČIMA KŘEŠŤANSKÝCH AUTORŮ

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 7507R041 – Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání
7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Vendula Dohnalová**
Vedoucí práce: PhDr. Pavel Smrž

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Vendula Dohnalová
Osobní číslo: P12000721
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Historie se zaměřením na vzdělávání
Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: Slovanské božstvo očima křesťanských autorů
Zadávací katedra: Katedra historie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Tato bakalářská práce má za cíl sledovat vnímání a obraz pohanských bohů Polabských Slovanů křesťanskými autory. Práce bude na základě analýzy sledovat např. kulty jednotlivých bohů, podoby svatyní a chrámů, samotné podoby bohů, bude komparovat jednotlivé křesťanské autory. Hlavní důraz bude kladen na božstvo Polabských Slovanů. Studentka využije pro doplnění práce i sekundární literaturu. Práce vyjde z celkové analýzy dostupné literatury a pramenů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

BERANOVÁ, Magdalena a Michal LUTOVSKÝ. Slované v Čechách: archeologie 6.-12. století. Praha: Libri, 2009. ISBN 80-727-7413-1.

HRABOVÁ, Libuše. Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. Vyd. 1. České Budějovice: Bohumír Němec-Veduta, 2006, 323 s. IMXI - Světové dějiny. ISBN 80-868-2918-9.

KAHL, Hans-Dietrich. Heidenfrage und Slawenfrage im deutschen Mittelalter: ausgewählte Studien 1953-2008. Boston: Brill, 2011, xlvii, 1009 p. East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450. ISBN 90-041-6751-X.

TÉRA, Michal. Perun: bůh hromovládce : sonda do slovanského archaického náboženství. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, 380 s. Russia Altera. ISBN 978-808-6818-825.

TŘEŠTÍK, Dušan. Mýty kmene Čechů: (7.-10. století) : tři studie ke "Starým pověstem českým". Praha: Nakl. Lidové noviny, 2003, 291 p. ISBN 80-710-6646-X.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Pavel Smrž

Katedra historie

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

4. května 2015

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

V prvé řadě bych chtěla velmi poděkovat především vedoucímu své bakalářské práce, panu PhDr. Pavlu Smržovi, za jeho trpělivost a přínosné připomínky a cenné rady, jimiž přispěl ke vzniku mé bakalářské práce. Také bych ráda vyjádřila dík pracovníkům Slovanské knihovny v Praze, za jejich tipy při vybírání tematicky vhodné literatury. Nakonec bych ráda poděkovala své rodině, přátelům a blízkým za morální a psychickou podporu během celého mého studia.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá tématem slovanských pohanských božstev a sleduje vnímání a obraz pohanských bohů polabských Slovanů křesťanskými autory. Práce je rozdělena na dvě hlavní části. První část je zaměřena na kritiku vybraných tehdejších autorů, kteří se ve svých kronikách zaobírali polabskými Slovany a jejich božstvy, ale i na kritiku dnešních autorů, kteří toto téma zpracovali ve svých publikacích.

Druhá část bakalářské práce je věnována již konkrétním božstvům slovanského panteonu. Jsou zde přehledně uvedeny veškeré důležité informace vztahující se nejen k samotným božstvům. Práce se zaobírá též například kulty jednotlivých bohů, přírodními kulty, věštbami, podobami svatyní a chrámů, samotnými podobami bohů. V této části můžeme najít i porovnání jednotlivých tehdejších křesťanských autorů a jejich děl. Z důvodu rozsáhlé oblasti, kterou Slované obývali, je hlavní důraz kladen na božstvo Slovanů polabských.

Klíčová slova:

pohanství, slovanské božstvo, Svantovit, věštba, polabští Slované, Saxo Grammaticus, Helmold z Bosau, Adam Brémský, polykefalismus, Arkona, modla, obětní rituál, chrám, svatyně, středověk

Annotation

This bachelor thesis deals with the topic of Slavic pagan Gods and studies the perception and image of the pagan Gods of the Elbe Slavs by Christian authors. The work is divided into two main parts. The first part is devoted to criticism of the then chosen authors who applied in their chronicles to the Elbe Slavs and their Gods, but also the criticism of today's authors who elaborated this topic in their publications.

The second part of the thesis is devoted to already specific Gods of Slavic pantheon. Here all important information is clearly summarized related not only to the Gods themselves, the thesis deals, for example, also with cults of concrete Gods, cults of nature, prophecies, appearances of shrines and temples, appearances of Gods. In this part we can also find comparison some of the then Christian authors and their works. Due to the large area where the Slavs lived the main emphasis is placed on the Gods of the Elbe Slavs.

Key words:

paganism, Slavic Gods, Svetovid, prophecy, Polabian Slavs, Saxo Grammaticus, Helmold of Bosau, Adam of Bremen, multihead, Arkona, idol, the sacrificial ritual, temple, shrine, the Middle Ages

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Kritika odborné literatury a pramenů.....	10
3. Kdo byli polabští Slované – základní charakteristika pohanského náboženství, pokus o christianizaci Slovanů	22
3.1 Územní rozmístění západních Slovanů	22
3.2 Charakteristika pohanských Slovanů očima křesťanských autorů	23
3.3 Pohanské náboženství.....	24
3.4 Pokus o christianizaci polabských Slovanů – šíření křesťanství mezi pohany	25
4. Bohové polabských Slovanů.....	27
4.1 Původní božstvo	27
4.1.1 Svarog.....	27
4.2 Polykefalická božstva	27
4.2.1 Svantovit.....	28
4.2.2 Rugievit (Rugjevit, Rujevit), Porenut (Porenutius) a Porevit	30
4.2.3 Triglav	31
4.3 Válečná božstva.....	31
4.3.1 Svarožic/Radegast (Redigast, Riedegost).....	31
4.3.2 Jarovit (Gerovit)	32
4.4 Božstva pohostinnosti.....	33
4.4.1 Černobog (Černoboh).....	33
4.5 Božstva spravedlnosti	33
4.5.1 Prove.....	33
5. Nejvýznamnější slovanské pohanské chrámy a svatyně na území pomořanských a polabských Slovanů.....	35
5.1 Štětín.....	38
5.2 Volyň	39
5.3 Retra.....	39
5.4 Arkona na Rujáně	40
5.5 Korenica na Rujáně	42
5.6 Groß Raden.....	43
6. Modly a idoly pohanských Slovanů.....	44
7. Pohanské věšební a obětní rituály a kulty.....	46

7.1	Věšební rituály.....	46
7.1.1	Věštění úrody	46
7.1.2	Věštění budoucího výsledku výpravy či války	47
7.2	Obětní rituály	48
7.2.1	Zvířecí, lidské a věcné.....	48
7.3	Přírodní kultury	50
8.	Závěr	53
9.	Seznam použitých zdrojů.....	54
9.1	Prameny	54
9.2	Knižní monografie	55
9.3	Periodika.....	56
10.	Seznam obrazových příloh	57
11.	Seznam mapových příloh	57
12.	Obrazové přílohy.....	58
13.	Mapové přílohy	67

1. Úvod

„Kdo jaktěživ bohem nebyl, zkusil ještě málo, není to tak lehký život, jako by se zdálo“

K. H. Borovský

Téma slovanských bohů jsem si zvolila, protože si myslím, že mezi studenty, ať na střední či vysoké škole, není moc rozšířené, tak jako například božstva antická. Z vlastní zkušenosti vím, že když se v hodině dějepisu zeptáte studenta střední školy, čeho byla bohyně Athéna, dostane se Vám ve většině případů správné odpovědi. Pokud se ale zeptáte na pohanského boha Svantovita, studenti spíše mlčí a tápou.

K hlavním cílům mé práce tedy patří předložit stručný portrét slovanského pohanství, čili náboženství polabských Slovanů tak, jak ho známe ze středověkých pramenů. V práci jsou přehledně popsány a vysvětleny všechny zjištěné poznatky a dostupné informace vztahující se k náboženství polabských Slovanů. Jsou charakterizovány kultury jednotlivých bohů, podoby svatyní a chrámů či samotné podoby bohů a tak dále. Hlavní důraz bude vzhledem k obsáhlosti pramenů a literatury o Slovanech kladen na božstvo Slovanů polabských.

Ve své práci se budu zabývat nejvíce obdobím přibližně od 9. do 12. století našeho letopočtu, tedy do doby, kdy pohanští polabští Slované dosáhli ve své historii největšího rozmachu, po kterém následovalo jejich postupné zatlačení křesťanskými protivníky.

V přílohách na konci této práce se nachází různé obrazové, ale i mapové ilustrace. Obrázky jsem k práci přiložila pro lepší představení si v práci vyjmenovaných předmětů či výjevů. Mapky území jsem přiložila pro základní orientaci čtenáře, například aby viděl, na jakém území a v jakém časovém horizontu se nacházela konkrétně jaká skupina polabských i jiných Slovanů.

2. Kritika odborné literatury a pramenů

V úvodní kapitole své bakalářské práce bych ráda zhodnotila celkovou informační hodnotu děl, jak tehdejších křesťanských autorů kronik, kteří se ve svých dílech věnovali tématu pohanských božstev a obrazu pohanství, tak i novodobých autorů, zpracovávajících ve svých publikacích toto téma. Důležité je zmínit, že práce čerpá z kronik křesťanských autorů, ne pohanských, proto veškeré informace převzaté z těchto kronik musíme brát s rezervou. Je logické, že věrohodné informace můžeme najít spíše u autorů, kteří samotné idoly bohů, svatyně, oběti, věštby a další jevy a situace, viděli na vlastní oči či o nich slyšeli z vyprávění od očitých svědků. Ráda bych podotkla, že jsem se snažila využívat co nejnovější a nejpreciznější překlady středověkých pramenů. Musím opravdu ocenit, že se autoři těchto překladů snažili dosáhnout stoprocentně autentického díla.

Ze středověkých pramenů nám základní informace o dění a situaci u polabských Slovanů podává 8 významných kronik křesťanských autorů – a to kronika anonymního Geografa Bavorského, kronika corveyského mnicha Widukinda, kronika merseburského mnicha Dětmara, kronika brémského kanovníka Adama, kronika Kosmova, kronika Galla Anonyma, kronika dánského kronikáře Saxo Grammatica a konečně kronika faráře z dnešního Holštýnska Helmolda.

Všechny tyto prameny dohromady nám podávají základní přehled a obraz dějin polabských Slovanů. Žádný ze zmiňovaných autorů ale většinou nepsal stoprocentně vlastní originální dílo. Mladší autoři často přebírali některé historické motivy a pasáže od starších autorů, jako příklad můžeme zmínit Helmolda z Bosau a jeho zdroj – kroniku Adama Brémského či čerpání dat z kroniky Widukinda z Corvey Dětmarem z Merseburku. U latinsky psaných pramenů musíme počítat s tím, že pokud se nezachoval originál a jsou k dispozici jen opisy díla, mohlo díky nedoslovnému překladu dojít ke zkreslení a tím ke znehodnocení informací. Nyní již k autorům.

Geograf Bavorský neboli autor neznámého původu, vytvořil v polovině 9. století latinsky psané dílo, jehož jméno zní *Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii*¹, v českém překladu tedy *Popis měst a území na severní straně Dunaje*. Díky jeho výčtu slovanských, ale i dalších neslovanských kmenů máme relativní přehled o tom, jako bylo tehdy přibližně rozděleno a obydleno území od severozápadní přes východní až k jižní Evropě. Dílo obsahuje i informace o počtu tzv. „civitates“, tedy měst, či můžeme říci hradišť. Jméno „Geograf Bavorský“ dal anonymnímu autorovi až Jan Potocki² v roce 1796. Díky tomuto výčtu kmenů, i když bez jejich přesnější lokalizace, jsem si mohla na začátku své práce utvořit alespoň přibližnou představu o slovanských kmenech.

Widukind byl mnichem benediktinského kláštera v Corvey v Sasku, narozený okolo roku 930. Svoje jméno získal po saském vojevůdci Widukindovi, který byl proslulý boji s panovníkem Karlem Velikým. Jeho pro naše téma významné dílo o třech knihách se nazývá *Res gestae saxonicae sive annalium libri tres* neboli *Činy Sasů aneb tři knihy dějin*³, v kterých zamýšlel sepsat činy významných saských panovníků. Kronika vznikla pravděpodobně kolem roku 968 a zachycuje dějiny Saska, Frank, Alamanie⁴ a dalších regionů.⁵ V roce 973 umírá panovník Ota I. Veliký a jeho smrtí uzavírá Widukind svou kroniku. Z této kroniky čerpá později pro své úvodní kapitoly i kronikář Dětmar z Merseburku. Svě dílo věnoval, nejspíše na přání někoho z její rodové linie, třináctileté abatyši, princezně Matyldě, dceři Oty I. a Adély Burgundské jako příručku či jakousi učebnici dějin politiky.⁶ Z tohoto důvodu tedy předpokládám, že ve svém vlastním zájmu se Widukind snažil příliš se nevzdalovat od reálných a pravdivých informací. Widukind sám nedělil dílo do kapitol, tyto kapitoly rozdělili a pojmenovali až kopisté jeho kroniky.⁷ Na některých místech kroniky autor přiznává, že zprávu nepovažuje za moc důvěryhodnou či že k ní nenašel spolehlivější pramen než ošemetné pověsti (I, 13/ I, 22/ I, 35). Pokud nějakou informaci nemůže stoprocentně doložit, dále se jí nevěnuje.

---

¹ HORÁK, Bohuslav a Dušan TRÁVNÍČEK. *Descriptio civitatum ad septentrionalem plagam Danubii* (tzv. Bavorský geograf). Praha: ČSAV, 1956.

² Jan Potocki (1761-1815), polský historik a lingvista.

³ WIDUKIND Z CORVEY: *Dějiny Sasů*. 1. Přeložil Jakub IZDNÝ, přeložila Kateřina SPURNÁ. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-1743-1.

⁴ Alamanie, území v dnešním Německu, rozprostírající se okolo horního toku Mohanu.

⁵ WIDUKIND Z CORVEY, pozn. 3, s. 151.

⁶ WIDUKIND Z CORVEY, pozn. 3, s. 17.

⁷ WIDUKIND Z CORVEY, pozn. 3, s. 29.

Jak se můžeme dočíst v úvodním slovu k překladu Widukindovy kroniky od Kateřiny Spurné a Jakuba Izdného, v kronice najdeme spoustu informací o místních válkách či o bojích říšských panovníků s barbarskými Slovy. V čem Widukind vyniká, je detailní popis bitev a válek, též podrobně popisuje rodinné vztahy vládnoucích saských panovníků. Někdy se zmiňuje i o počasí (II, 26) či o proroctvích, které se vyplní po zjevení zlých znamení, jako například komet.⁸ Widukind měl dobré vzdělání, získával ho čtením klasických spisů. V kronice často najdeme úryvky ze Sallustiova díla *Catilinovo spiknutí* (III, 22) nebo inspiraci z děl Vergillia (I, 36) či Ovidia (II, 36). O dějinách do roku 940 čerpal ze zpráv pamětníků, tudíž toto líčení nemůžeme brát za stoprocentně pravdivé.⁹ I tak ale můžeme jeho kroniku považovat za relativně spolehlivý pramen k období 10. století, pro které nemáme mnoho dalších, víceméně lepších zdrojů. Widukind umírá po roce 973.

Dalším významným autorem byl Dětmár z Merseburku, Dětmár se narodil v roce 975, přesné datum svého narození nám zmínil autor sám ve své kronice. Jeho kronika nese název *Chronicon*, čili *Kronika*¹⁰, skládá se z celkem 8 knih a zahrnuje dobu od roku 908 až po rok 1018. Jak je uvedeno v úvodu k překladu kroniky od Bořka Neškudly a Jakuba Žytka - byla psána v letech 1012-1018. Pocházel ze saského šlechtického rodu Walbecků, svého vzdělání dosáhl v Quedlinburgu a již ve svých šestnácti letech se stal kanovníkem.¹¹ Jeho celoživotním cílem bylo získat vysoké postavení v církevní hierarchii, svého vysněného cíle dosáhl, když v roce 1009 získal biskupský titul.¹² Původním úkolem Dětmara bylo napsat dějiny merseburského biskupství, ale prvotní záměr se postupem času rozšířil a tak vzniklo dílo obsahující informace o císařském dvoře, vysokém kléru, šlechtických rodech, politickém vývoji, bitvách, válečných výpravách či cestách panovníků a mnoho dalších informací, které autor považoval za důležité, jako například stav počasí (III, 21 (14)), hospodářské podmínky (II, 13 (8) nebo III, 19) či výskyt nebeských znamení (III, 10).

---

⁸ WIDUKIND Z CORVEY, pozn. 3, II, 32, s. 86.

⁹ WIDUKIND Z CORVEY, pozn. 3, str. 7.

¹⁰ DĚTMAR Z MERSEBURKU. *Kronika*. Vyd. 1. Přeložil Bořek NEŠKUDLA, přeložil Jakub ŽYTEK. Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-257-0088-4.

¹¹ DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, s. 17-18.

¹² DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, s. 19.

Dětmar znal a velice si cenil kroniky Widukinda z Corvey, z něhož čerpal informace pro své tři první knihy. Dalších pět knih sepsal prý díky výpovědi očitých svědků a dále s pomocí vlastních vzpomínek. Pokud ale přesně neznal průběh událostí, nekomentoval je a vynechal je.¹³ Dětmar o sobě v díle tvrdí, že své ovečky vzdělává pouze slovy, a ne skutky a prosí o odpuštění.¹⁴ Víme tedy, že se jako například Helmold z Bosau přímo neúčastnil misijních cest a nesnažil se vyloženě aktivně pohany přivést ke křesťanství. Co se týče pohanů, staví se k nim negativně, nechápe například, jak mohl král Jindřich II. zradit a nabídnout spojenectví Luticům, tedy pohanům, proti jinému křesťanskému králi.¹⁵ Toto chování kritizuje i Helmold z Bosau – tedy to, že pohanští Luticové se stávali vojenskými partnery křesťanských panovníků. Dětmar opovrhuje i činem obodritského knížete Mstivoje, který nechal vypálit město Hamburk.¹⁶ Tuto stejnou informaci můžeme najít i v kronice Galla Anonyma (I, 5). Dětmar umírá v roce 1018.

Autorem díla *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* – tedy *Činy biskupů hamburského kostela*¹⁷, je kronikář Adam Brémský, chránělec hamburského a brémského arcibiskupa Adalberta. Adam pocházel z rodu hrabat v Gosecku,¹⁸ byl kanovníkem a mistrem katedrální školy v Brémách, kam přišel kolem roku 1066. Celou kroniku sepisoval mezi lety 1066-1076, autoři Martin Pitro a Petr Vokáč uvádí léta 1072-1076.¹⁹ V tuto dobu byl ale pravděpodobně sepisován již třetí díl. Adamova kronika zobrazuje ve čtyřech knihách dějiny polabských a pobaltských Slovanů, líčí činy misionářů, kteří měli za úkol šíření křesťanství na území Skandinávie a ve slovanské oblasti.

---

¹³ DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, I, 28, s. 49.

¹⁴ DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, I, 20, s. 44.

¹⁵ DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, s. 23.

¹⁶ DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, III, 18. (11.), s. 88.

¹⁷ ADAM BRÉMSKÝ *Činy biskupů hamburského kostela: velká kronika evropského Severu*. Vyd. 1. Přeložila Jana ENGELBRECHTOVÁ, přeložila a poznámkami a předmluvou opatřila Libuše HRABOVÁ, Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0167-6.

¹⁸ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, s. 27.

¹⁹ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ. Slunce zapadlo nad Arkonou: Severozápadní Slované a jejich náboženství., *Historický obzor*. 2001, 12(3-4), s. 63.

V první knize líčí pokoření Sasů Karlem Velikým a úpadek křesťanství koncem 9. a na počátku 10. století. Druhá kniha se zabývá misionářskou činností a politickými dějinami germánského a skandinávského světa mezi lety 937 až 1043.²⁰ Třetí kniha informuje o činnosti arcibiskupa Adalberta a konečně kniha čtvrtá obsahuje zeměpisný popis Dánska, skandinávského poloostrova, Islandu a Slovanských zemí. Obsahuje informace nejen zeměpisného charakteru, ale i charakteristiku obyvatelů či jejich zvyky a tradice a celkově to, jak žijí. Martin Pitro a Petr Vokáč ve své knize *Svět slovanských bohů a démonů*²¹ uvádí, že Adamovy informace jsou považovány za věrohodné, jelikož zmíněné informace opíral o vlastní poznání z cest. V úvodu ke kronice se ale dočteme, že v samotné kronice nenajdeme zmínku o tom, že by místa, o kterých psal, sám osobně procestoval.²² Kroniku Dětmara z Merseburku neznal, neznal též kroniku Widukinda z Corvey. Svůj zájem obracel hodně na polabský kmen Obodritů, jelikož se nacházel na severu – v oblasti Brém a Hamburku.

Čerpal i z pramenů, jež se do dnešních dnů nedochovaly, a také z ústního podání. Na konci kroniky, ve svém epilogu biskupu Liemarovi, ujišťuje, že nepsal žádné smyšlené věci, ale vždy jen pravdu. Adam byl na rozdíl od Dětmara z Merseburku a Geografa Bavorského chudý a nebyl urozeného původu. Postupně se svými schopnostmi vypracoval až na scholastika a historika arcibiskupství brémsko-habsburského.

Ve své kronice nám nesděluje nic o počasí, přírodních katastrofách či jevech, jako například Dětmar z Merseburku. Pouze na jednom místě se zmiňuje a to, když píše o kometě jako o předzvěsti blížících se útrap.²³ Informuje především o sňatcích panovníků, funkčních obdobích biskupů, válkách, o rozepřích světských a církevních panovníků. Autor ve své práci často subjektivně hodnotí, vidět je to především ve čtvrté knize. Informace čerpá z ústního podání svědků, především samotného biskupa Adalberta a dánského krále Svena Estridsena (o kterém prohlašuje, že je vzdělaný a literatury znalý, na druhou stranu mu ale vytýká jeho slabost pro ženy).

---

²⁰ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, s. 19.

²¹ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ. *Bohové dávných Slovanů*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2002, 206 s. ISBN 80-85866-91-9.

²² ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, s. 36.

²³ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, III, 51, s. 168.

Dále využívá informace z vypůjčených knih arcibiskupského archivu či z knihovny kláštera v Corvey. Z Corvey si ale knihy nechal zasílat, kdyby knihovnu sám navštívil, možná by objevil kroniku Widukinda. Nakonec se inspiroval i ze středověké latinské a antické literatury (autoři jako Beda Ctihodný, Vergilius, Ovidius, Plinius Starší), která byla v té době dostupná.²⁴ Je si vědom, že některé prameny mohou být zfalšované (I, 49). Za zdroj informací označuje někde i své předky, kteří mu o konkrétní situaci prý vyprávěli.²⁵ Kapitoly nejsou časově vymezeny, jako například u kronikáře Kosmy. V případě nemožnosti ověření si situace či činu, nechává Adam otázku pravdy otevřenou.²⁶ Adam Brémský umírá po roce 1081.

Dalším důležitým autorem byl český kronikář Kosmas. Kosmas žil v rozmezí let 1045-1125. Na konci svého života sepsal latinsky nejstarší českou dochovanou kroniku, která nese název *Chronica Boemorum* neboli *Kronika Čechů*²⁷, složenou ze tří knih, v níž zmiňuje i některé pohanské zvyky a přežitky. V mládí studoval v Praze a také v katedrální škole v Lutychu a na kněze byl vysvěcen v Ostřihomi v roce 1099.²⁸ Od roku 1086 působil jako kanovník pražské kapituly a od roku 1120 byl děkanem v chrámu svatého Víta. První kniha jeho kroniky je psána od počátku světa až po volbu Břetislava I. knížetem v roce 1035 a obsahuje 42 kapitol. Druhá kniha končí zvolením panovníka Břetislava II. roku 1092 a najdeme v ní 51 kapitol. Třetí kniha s celkem 62 kapitolami končí vládou panovníka Soběslava I. Jak se můžeme dočíst v úvodu k překladu Kosmovy kroniky Karla Hrdiny, Marie Bláhové a Magdaleny Moravcové, Kosmas čerpal z ústní i literární tradice, historických pramenů i vlastních zkušeností. Svě dílo napsal velmi přehledně, utřídil ho totiž po jednotlivých rocích po sobě jdoucích.

---

²⁴ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, s. 9.

²⁵ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, II, 12, s. 89.

²⁶ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, I, 22, s. 63 a dále I, 49, s. 77.

²⁷ KOSMAS. *Kronika Čechů*. Vyd. 8., (V této úpravě a v Argu 1.). Překlad Karel Hrdina, Marie Bláhová, Magdalena Moravová. Praha: Argo, 2011. Memoria medii aevi. ISBN 978-80-257-0465-3.

²⁸ KOSMAS, pozn. 27, s. 8.

Úvod kroniky věnoval Kosmas svému příteli, proboštu mělnického kostela Šebířovi, s žádostí, aby jeho dílo nikomu neukazoval. Předmluvu první knihy věnoval též svému přítelovi, kanovníkovi svatovítské kapituly Gervaisovi. Své dílo nazývá Kronikou Čechů a prosí ho, aby v případě nedokonalosti opravil jeho latinu. Kaje se, že kroniku nepíše z touhy po chvále, nýbrž aby historie „neupadla v zapomnění“. Předmluva druhé knihy je určena opatu břevnovského kláštera Klimentovi. Třetí kniha začíná omluvou, ve které Kosmas zmiňuje důvod svého rozhodnutí v díle již dále nepokračovat.

Z jeho slov vyplývá, že se bál detailněji a dle něho pravdivě psát o aktuálním dění, poněvadž dle jeho názoru pravda plodí nenávisť. Nejspíše se tedy bál osobní pomsty za své řádky, i přes to ale ke své práci přidal ještě třetí část. V obsahu díla můžeme najít popisy životů panovníků a průběh jejich vlád, Kosmas vylíčil i tehdejší postavení nejvyšších představených církve jako biskupů či arcibiskupů, věnuje se i popisu bitev a i takovým informacím, jako jsou přírodní katastrofy (III, 43 nebo III, 44) a počasí (III, 26), úroda (III, 50), dokonce i nebeská znamení a jejich důsledky (I, 28 či II, 51). Díky některým poznámkám autora si můžeme být jistí, že dobře ovládal teologii i geografii a také, že znal díla básníků Ovidia (I, 4) a Vergillia (I, 2), jejichž verše do svého díla zakomponoval. Kosmas si je vědom, že záleží na čtenáři, zda jeho informace přijme za pravdivé nebo smyšlené.²⁹ Autorova mluva není vždy spisovná, někdy používá výrazy pejorativního rázu, jako například zlosyn, ohavný zločin (I, 34), hloupá hovada (I, 36) či otrapové s neobřezanými pysky (III, 20).

Kronikář Galus Anonymus, současník českého Kosmy, byl mnich přicházející na polské území z ciziny. Dle jedné z mnoha teorií nejspíše z Francie (jelikož Boleslava III. označuje za knížete severu), který mezi lety 1112-1117 na počest knížete Boleslava III. Křivoústého napsal první polskou kroniku, jejíž jméno zní *Chronica et gesta ducum sive principum Polonorum*, tedy *Kronika a činy polských knížat a vládců*³⁰. Kronika se skládá ze tří knih a dovedena byla do roku 1113, někdy po tomto roce totiž autor umírá. První kniha popisuje dějiny Polska od vzniku státu přibližně v 8. století a končí rokem 1086, tedy rokem narození Boleslava III. Křivoústého. Druhá kniha se zabývá časem Boleslavova mládí až po rok 1109. Poslední kniha líčí situaci mezi lety 1109 a 1113. Na začátku kroniky se nachází předmluva, ve které Gallus prohlašuje, že sepsání díla, i když nedokonalého, je lepší, než nezachovat pro budoucí generace vůbec nic.

---

²⁹ KOSMAS, pozn. 27, I, 13, s. 49.

³⁰ GALLUS ANONYMUS. *Kronika a činy polských knížat a vládců*. Vyd. 1. Přeložil Josef FÖRSTER. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0206-2.

V předmluvě zmiňuje zeměpisnou polohu Polska a jeho sousedy, divoké kmeny barbarů, mezi nimi i Pomořany. Ti často vpadávali na území Polska za účelem sehnání kořisti, plenili území, zakládali požáry a sbírali zajatce.³¹ Jak si můžeme přečíst v úvodu k překladu Gallovi kroniky od Josefa Förstera, Martina Wihody a Magdaleny Moravové, kronika zůstala nejspíše neplánovaně nedokončena, což můžeme poznat z toho, že třetí kniha neobsahuje nějaký výrazný závěr. Svůj přídomek „Gallus“ dostal až od polského humanisty Martina Kromera.³² Jelikož Gallus v úvodním listu třetí knihy sám přiznává, že jeho původ i vlast nejsou důležité a ani není z nijak výjimečného rodu, můžeme se domnívat, že v utajení zůstal naschvál. Autor uvádí, že kroniku sepsal proto, aby unikl zahálce a zdokonalil své psaní. Už od začátku ale zdůrazňuje, že cíleně nepíše kroniku, nýbrž že sepisuje chvályhodné činy polských vládců. Ve své kronice vystupuje pouze jednou jedinkrát Gallus jako očitý svědek situace, již popisuje, a to ve třetí knize, kapitole 25., kde uvádí větu slovy „Viděli jsme...“.³³ Autor hájí vždy plně polské zájmy a Čechy označuje za největší nepřátele Polska,³⁴ stejně tak i Kosmas si o Polácích myslel své a dával to ve svém díle najevo. Zatímco Kosmas nazýval Poláky „otrapy s neobřezanými pysky“,³⁵ Gallus zase Čechy „hladovými vlky“.³⁶

Vzdělaný dánský kněz saského původu Saxo Grammaticus, narozený okolo roku 1150 sepsal na přání biskupa Absolona dílo jménem *Gesta Danorum* neboli *Činy Dánů*³⁷. Saxova kronika má celkem 16 knih a je vedena až do roku 1185. Z obsahu vyplývá, že Saxo Grammaticus podporoval a schvaloval plány útoků dánského krále na Slované a Slované nenáviděl a pohrdal jimi. Saxo sice ve svém díle vyzdvihoval negativní stránky pohanství, díky němu se nám ale zachoval například podrobný popis chrámu na Arkoně. Též podrobně popsal kult Svantovita a vylíčil úlohu rujánských kněží. Díky tomu nám Saxo poskytl jeden z prvořadých a nejdůležitějších pramenů o slovanském pohanství. Umírá v roce 1216, jméno Grammaticus mu dali až jeho obdivovatelé v roce 1431.

---

³¹ GALLUS ANONYMUS, pozn. 30, II, 33, s. 87.

³² GALLUS ANONYMUS, pozn. 30, s. 5.

³³ GALLUS ANONYMUS, pozn. 30, III, 25, s. 128.

³⁴ GALLUS ANONYMUS, pozn. 30, I, 18, s. 47.

³⁵ KOSMAS, pozn. 27, s. 161.

³⁶ GALLUS ANONYMUS, pozn. 30, s. 16.

³⁷ SAXO GRAMMATICUS. *Gesta Danorum* [online]. Danmarks Nationalbibliotek og København Universitetsbibliothek: Det Kongelige Bibliotek [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: <http://wayback-01.kb.dk/wayback/20100504153427/http://www2.kb.dk/elib/lit/dan/saxo/lat/or.dsr/14/39/index.htm>

Kronika saského kněze Helmolda je nejvýznamnějším a také nejznámějším pramenem k dějinám Polabských Slovanů. Věnuje jim tolik pozornosti, že byla dokonce nazvána *Chronica Slavorum*, tedy *Kronika Slovanů*.³⁸ Helmold z Bosau žil mezi lety 1120 až 1177.³⁹ Na rozdíl od kronik Adama Brémského a Dětmara z Merseburku byla Helmoldova kronika psána na faře na venkově, jelikož byl Helmold neurozeného původu. Studoval v Brunšviku, kde potkal svého učitele Gerolda. Po smrti svého předchůdce se stal farářem a správcem v kostele v Buzově⁴⁰ a podílel se na misijní činnosti u Obodritů.⁴¹ V Buzově se mu do rukou dostal opis kroniky Adama Brémského, ze které se sice inspiroval, ale nepřevzal jeho styl a strukturu psaní. První kniha má 95 kapitol, vznikala údajně mezi lety 1163-1168⁴² a zabírá se obdobím od počátku 9. století až po rok 1163. Druhá má 15 kapitol a popisuje události do roku 1171. Kromě kroniky Adama Brémského, kterého ve svém díle konkrétně jmenuje (I, 54, s. 49), se opíral o ústně předávané informace či jím byl sám svědkem.

Helmold nám předkládá informace o panovnicích a jejich rodinách, o válečných výpravách, sporech mezi panovníky a papeži, o územních bojích mezi Slovany a Dány. Na pár místech kroniky nám přináší i informace o počasí či o epidemiích nemocí.⁴³ V letech 1155-1156 provázal svého učitele biskupa Gerolda při jeho misijní cestě do Vagrie. Hlavním tématem kroniky byla christianizace a celkově misijní činnost oldenburského/starigardského⁴⁴ a lübeckého biskupství, na které se sám aktivně podílel, na rozdíl od autorů jiných kronik, jako například Dětmara z Merseburku. Helmold viděl problém v přílišném tlaku na pohany, tvrdil, že když se na ně moc tlačí s vybíráním desátků, odvrací se poté zpět ke své původní víře.⁴⁵

---

³⁸ HELMOLD Z BOSAU. *Kronika Slovanů*. Vyd. v tomto překladu 1. Překlad Jan Zdichynec. Praha: Argo, 2012. Memoria medii aevi. ISBN 9788025707869.

³⁹ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, s. 6.

⁴⁰ Bosau v dnešním Holštýnsku.

⁴¹ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, s. 6.

⁴² HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, II, s. 235.

⁴³ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, II, 97, s. 175. či II, 106, s. 188.

⁴⁴ Oldenburg, ve slovanském jazyce Starigard neboli „starý hrad“, viz Helmold, I, 12, s. 43. Město ležící asi 60 km od Buzova v dnešním Šlesvicku-Holštýnsku.

⁴⁵ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, s. 19.

I když některá kronika mi poskytla informací více a některá jen poskrovnu, snažila jsem se podrobně prostudovat všechny, a to z důvodu pokusu o komparaci všech autorů mezi sebou, s cílem ověření správnosti různých údajů, jako například přesných dat důležitých událostí (bitev, sňatků panovníků, válečných výprav), jmen božstev či místních názvů.

K tématu slovanských božstev vyšlo několik českých publikací, které určitě stojí za zmínku. Mezi novodobou odbornou literaturu, která mi poskytla nejvíce kvalitních informací o tématu pohanských božstev, patří například určitě velmi přehledně propracovaná kniha s názvem *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*⁴⁶ od manželů Nad'ý Profantové a Martina Profanta. Také kniha *Bohové dávných Slovanů*⁴⁷ od Martina Pitra a Petra Vokáče mi přinesla mnoho důležitých poznatků a především doplňujících detailů. Velice užitečné informace jsem čerpala i ze starší, ale i dnes k tématu slovanských bohů stále hojně využívané knihy *Svět slovanských bohů a démonů*⁴⁸ od Zdeňka Váni.

Z těchto výše vyjmenovaných knih jsem čerpala informace především o jednotlivých bozích a jejich detailních charakteristikách, též o známých pohanských svatyních a obětních a věšteckých obřadech. Po prozkoumání všech zde vypsanych publikací jsem zjistila, že většina těchto zmíněných knih vychází ze stejného základu a shodují se tedy v důležitých faktech, jako například v konkrétních popisech svatyň a provedení věšteb, v uvedených datech trvání vlády panovníků či uskutečnění křesťanských misí proti pohanům.

Dnešní autoři prací o slovanských božstvech a náboženství vychází především z křesťanských autorů, jako byl kronikář Helmold z Bosau, Dětmár z Merseburku a mnoho dalších, píšících své kroniky v období od 9. do 12. století.

---

⁴⁶ PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2000, 259 s. ISBN 80-7277-011-x.

⁴⁷ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21

⁴⁸ VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990, 280 s., obr. příl. Stopy, fakta, svědectví (Panorama). ISBN 80-7038-187-6.

Jako doplňující odbornou literaturu, ve které jsem už pouze dohledávala zajímavosti a konkrétní detaily potřebné pro doplnění informací, jsem použila knihu *Kult stromů v zemích Koruny české*⁴⁹ od Marie Hruškové, starší, ale čtivě napsané *Báje a mýty starých Slovanů*⁵⁰ od Ivana Hudce, *Mýty a báje starých Slovanů: božstva, svatyně, bájesloví, tradice*⁵¹ od Ireny Šindlářové či brožuru s názvem *Slované: Zapomenutý velkonárod*⁵² od Jaroslava Janovce.

Dále jsem k doplnění informací využila knihu *Mýty kmene Čechů: (7.-10. století) : tři studie ke "Starým pověstem českým"*⁵³ od Dušana Třeštíka, *Bájesloví slovanské*⁵⁴ od Jana Máchala, knihu Bohuslava Chropovského *Slované: Historický, politický a kulturní vývoj a význam*⁵⁵ a v neposlední řadě publikaci Vladimíra Podborského *Náboženství našich prapředků*⁵⁶. Některé informace jsem čerpala i ze studií, jejichž název zní *Heidenfrage und Slawenfrage im deutschen Mittelalter: ausgewählte Studien 1953-2008*⁵⁷ od Hanse-Dietricha Kahla.

K získání informací týkajících se archeologie Slovanů mi dobře posloužila kniha *Slované v Čechách: archeologie 6.-12. století*⁵⁸ od Magdaleny Beranové a Michala Lutovského, a stejně tak i publikace od Libuše Hrabové - *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*⁵⁹ a taktéž kniha od Magdaleny Beranové *Slované*⁶⁰.

---

⁴⁹ HRUŠKOVÁ, Marie. *Kult stromů v zemích Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Abonent ND, 2005, 155 s. ISBN 80-7258-211-9.

⁵⁰ HUDEC, Ivan. *Báje a mýty starých Slovanů*. S.l.: Slovart, 1994. ISBN 80-7145-111-8.

⁵¹ ŠINDLÁŘOVÁ, Irena. *Mýty a báje starých Slovanů: božstva, svatyně, bájesloví, tradice*. 1. vyd. Olomouc: Fontána, 2003, 130 s. ISBN 80-7336-132-9.

⁵² JANOVEC, Jaroslav. *Slované: Zapomenutý velkonárod*. Praha: NFC, 1999.

⁵³ TŘEŠTÍK, Dušan. *Mýty kmene Čechů: (7.-10. století) : tři studie ke "Starým pověstem českým"*. Praha: Nakl. Lidové noviny, 2003, 291 p. ISBN 80-710-6646-X.

⁵⁴ MÁCHAL, Jan. *Bájesloví slovanské*. Ve Votobii vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1995. Malá díla. ISBN 8085619199.

⁵⁵ CHROPOVSKÝ, Bohuslav. *Slované: Historický, politický a kulturní vývoj a význam*. Praha: Orbis, 1989.

⁵⁶ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství našich prapředků*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. Věda do kapsy. ISBN 8021009705.

⁵⁷ KAHL, Hans-Dietrich. *Heidenfrage und Slawenfrage im deutschen Mittelalter: ausgewählte Studien 1953-2008*. Boston: Brill, 2011, xlvii, 1009 p. East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450. ISBN 90-041-6751-X.

⁵⁸ BERANOVÁ, Magdalena a Michal LUTOVSKÝ. *Slované v Čechách: archeologie 6.-12. století*. Praha: Libri, 2009. ISBN 80-727-7413-1.

⁵⁹ HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*. Vyd. 1. České Budějovice: Bohumír Němec-Veduta, 2006, 323 s. IMXI - Světové dějiny. ISBN 80-868-2918-9.

⁶⁰ BERANOVÁ, Magdalena. *Slované*. 2., přeprac. vyd., v Libri 1. Praha: Libri, 2000. Historická řada (Libri). ISBN 8072770225.

Z dalších použitých knih jsem velmi ocenila knihu *Perun: bůh hromovládce: sonda do slovanského archaického náboženství*⁶¹ od Michala Téry. I když se ve své práci nezaobírám božstvy východních Slovanů, získala jsem z této publikace doplňující informace například k bohu Svantovitovi a jeho srovnání k na Rusi uctívanému bohu Perunovi.

U novodobé literatury spatřuji menší problém především v tom, že na určitých místech v knize není zcela jasné, kde autor čerpá z pramenů, a kde už jde o jeho subjektivní názory či dedukce. Po přečtení literatury jsem si též všimla jedné nemilé věci. A to, že pokud autoři, historici, archeologové, prostě odborníci na dané téma, přijdou na jednu teorii k hledanému problému, jevu či situaci, postačující k jeho/jejímu základnímu vysvětlení, přestanou hledat a bádát po dalších možných zajímavých vysvětleních a zamrznou ve své původní teorii. Toto se dle mého názoru týká například vysvětlení tří hlav u Triglava jako tří sfér světa nebo také čtyř hlav u Svantovita jako přirovnání ke čtyřem světovým stranám. Nezbyvá než doufat, že v dohledné době - možná po budoucích archeologických nálezech a zkoumáních – vyvstanou na povrch další možné teorie trojhlavosti Triglava a čtyřhlavosti Svantovita.

Během psaní bakalářské práce jsem navštívila Slovanskou knihovnu při Národní knihovně v Praze, kde mi byla pracovníky knihovny doporučena doplňující literatura a některé prameny k tématu slovanských božstev. Při celkovém zhodnocení dostupné a použité literatury a pramenů mohu konstatovat, že téma slovanských božstev je v základní rovině autory dobře zpracované, neobjevila jsem ale žádné kvalitní ucelené dílo, které by se ve všech oblastech zkoumání, z hlediska teoretického i v oblasti archeologie věnovalo pouze Slovanům polabským.

---

⁶¹ TÉRA, Michal. *Perun: bůh hromovládce : sonda do slovanského archaického náboženství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, 380 s. Russia Altera. ISBN 978-808-6818-825.

3. Kdo byli polabští Slované – základní charakteristika pohanského náboženství, pokus o christianizaci Slovanů

Pod termínem slovanské náboženství si můžeme představit duchovní a kulturní systém indoevropského etnika, trvající od 3. století př. n. l. do 9. st. n. l., kdy nastala christianizace slovanského prostoru.⁶² Do střední Evropy začali Slované proudit od 5. století. Archeologie už dlouho pátrá, odkud se vlastně Slované vzali, kde byla vlastně jejich pravlast a názory archeologů jsou někdy velmi rozporuplné. Slované se objevili v době, kdy křesťanská víra částečně opanovala tehdejší jižní a střední Evropu, a proto nenacházeli porozumění pro své rozdílné náboženské představy.⁶³ V polovině 7. století se Slované usadili na území východně od Sály a vytvořili si nové mocenské útvary, z nichž nejznámější a nejvýznamnější je pro nás říše Sámova. Informace o Sámově říši se dozvídáme z Fredegarovy kroniky. Sámó Slovany svými činy a rozhodnutími velmi ovlivnil, pomohl jim totiž zbavit se nadvlády kočovných Avarů. Slované ho následně zvolili za svého krále. Po jeho smrti se ale říše postupně rozpadla. Tolik k úvodu o Slovanech a teď bych již ráda pokračovala konkrétně se Slovany západními.

3.1 Územní rozmístění západních Slovanů

Lid západních Slovanů můžeme rozdělit na Srby, Pomořany, polské kmeny, česko-moravsko-slovenské kmeny a konečně Polabany.⁶⁴ Polabští Slované tvořili tři velké skupiny kmenů. Obodrité na severozápadě na jižním pobřeží Baltu, na území dnešního Meklenburska a Holštýnska⁶⁵, mezi něž patřili například Varnové, Vagrové, Polabané, Liňané či Drevané.

Dalšími byli Luticové či Veleti, na území dnešního Meklenburska a polského Pomořanska,⁶⁶ kteří se dále dělí na Chyžany, Črezpěňany, Dolence a Ratary. Veleti žili na území od středního Labe až po ústí Odry a posledními mezi Sálou a Labem byli Srbové. Jak je známo, Lužičtí Srbové jako etnická skupina existují dodnes.

---

⁶² TĚRA, Michal, pozn. 61, s. 12.

⁶³ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 9.

⁶⁴ POBORSKÝ, Vladimír, pozn. 56, s. 142.

⁶⁵ WIDUKIND Z CORVEY, pozn. 3, I, s. 145.

⁶⁶ WIDUKIND Z CORVEY, pozn. 3, I, s. 145.

Konkrétní výčet jmen polabských kmenů nám zanechali již středověcí kronikáři. Do krajiny polabských Slovanů dle autora Adama Brémského patří Vágrové, dále pokračuje s Obodrity, také Polabany, Liňany, Varny, Chyžany, Čezpěny, Dolenčany, Ratary, Havolany, Došany, Labušany, Volyňany, Stodorany a mnoha dalšími.⁶⁷ Za nejmocnější považuje Ratary s jejich sídlem Retrou, obklopenou devíti branami a jezerem, kterou označuje za „*sídlo modloslužebnictví*“.⁶⁸ Helmold z Bosau nám z polabských Slovanů konkrétně vyjmenovává Havolany, Lubušany, Volyňany, Stodorany, Dolenčany/Ratary, Čezpěny, Chyžany, Liňany, Varny, Obodrity, Rujance a Vágy.⁶⁹

3.2 Charakteristika pohanských Slovanů očima křesťanských autorů

Cenné jsou záznamy kronikářů hovořících konkrétně o chování a charakteru pohanských Slovanů. Hovoří o jejich pohostinnosti, úctě k rodičům, péči o staré, nemocné a chudé, především Adam Brémský obdivuje pohanskou dobročinnost a pohostinství.⁷⁰ I Helmold z Bosau při putování do Vagrie na vlastní oči poznal štědré pohostinství Slovanů, a to když byl vřele uvítán do domu pohana a následně bohatě pohoštěn.⁷¹ Tvrdí, že pokud by se prokázalo, že dotyčný odmítl cizinci nabídnout pohoštění, mohl být jeho dům jako trest vypálen.⁷² Hlavním zaměstnáním Slovanů polabských bylo zemědělství, vysoké úrovně dosáhla i řemeslná výroba. Polabští Slované byli i zdatní obchodníci, často obchodovali se Saskem, Dánskem, ale i Švédskem či Kyjevskou Rusí.⁷³

Jak se stavěli k pohanům středověcí autoři? Adam Brémský ve svém díle pohanům vytýká opilství a obžerství, řízení se v životě dle věštek a rituálů, obětování lidí, mnohoženství či incesty v rodině. Samotné sňatky ovšem vytýkal i křesťanským klerikům.⁷⁴ Mnohoženství odsuzoval i Gallus Anonymus, ve své kronice nám vypráví příběh polského knížete Měška, který byl do sedmi let pohanem. Po té se ale díky zázračnému navrácení zraku Bohem (metaforická myšlenka „slepoty“) ve víře postupně stával křesťanem, vzdal se svých sedmi manželek a za ženu si vzal křesťanku z Čech, Doubravku.⁷⁵

⁶⁷ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, II, 21, s. 93.

⁶⁸ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, II, 21, s. 94.

⁶⁹ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 2, s. 30-31.

⁷⁰ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, II, 22, s. 94.

⁷¹ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, s. 18.

⁷² HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 83, s. 149.

⁷³ CHROPOVSKÝ, Bohuslav, pozn. 55, s. 225.

⁷⁴ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, II, 69, s. 125.

⁷⁵ GALLUS ANONYMUS, pozn. 30, 5, s. 30.

Na druhé straně Adam opovrhuje křesťany, kteří svým chováním pohany vlastně k pohanství dohání. Namísto toho, aby se snažili je naučit křesťanské víře, s nimi bojují a tak podobně. Uznává též, že někdy byli Slované nespravedlivě utlačováni a ohrožováni křesťany a byli tedy dohnáni k obraně pomocí zbraní.⁷⁶ Opovrhuje i zachováváním pohanských bludů, jako je hanobení pátku masitými jídly, pojídání mršín, pití krve, konzumování zadušených zvířat a masa z tažných zvířat.⁷⁷

Helmold z Bosau byl k pohanským Slovanům relativně nestranný, hodnotí je jako srdečné a pečující, ale zároveň jako bezbožné lidi věřící bludům.⁷⁸ Dětmár z Merseburku naopak Slovany nekompromisně nazývá krvelačnými.⁷⁹ Widukind je má za „*barbary*“ a pohanství označuje za „*prázdný blud*“.⁸⁰ Na druhou stranu pro ně ale má jisté pochopení, poněvadž, jak zdůrazňuje, bojují za svou svobodu a jsou schopní obětovat vše pro vyšší dobro.⁸¹ Občas pro ně v kronice najde tedy i milé slůvko.

3.3 Pohanské náboženství

U Slovanů se vykládá výraz „*bogъ*“ jako obecný pojem pro označení jednotlivých božstev a v tomto významu byl tento pojem převzat i křesťany. Jeho původní význam znamenal „*rozdělovatel bohatství*“.⁸² Na území polabských Slovanů se pohanství udrželo i víceméně přes to, že na dalších slovanských územích se už hojně rozvíjelo křesťanství. Pohanské náboženství – to nejsou jenom bohové. Lidé v celé naší historii potkávali síly, které byly nad chápání člověka a které si nedovedly svým rozumem vysvětlit. Hledali tedy způsoby, jak je pochopit, ovládnout a porozumět jim a z toho všeho vyplývalo jejich konkrétní chování. Slované při tradování svých duchovních představ setrvali pouze na úrovni ústní interpretace, ta byla zachycena většinou jen po fragmentech.⁸³ Chápání nadpřirozeného světa ale nebylo samozřejmě u všech slovanských kmenů stejné.

---

⁷⁶ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, II, 42, s. 108.

⁷⁷ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, III, 56, s. 173.

⁷⁸ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 4, s. 34.

⁷⁹ DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, V, úvod, s. 133.

⁸⁰ WIDUKIND Z CORVEY, pozn. 3, I, 15, s. 45.

⁸¹ WIDUKIND Z CORVEY, pozn. 3, s. 9.

⁸² VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, str. 63 – 64.

⁸³ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 11.

Někteří zatvrzelí pohané někdy nadále setrvali u svých pohanských rituálů, a pokud byli později donuceni přijmout křesťanství, provozovali svoje tradice alespoň tajně. Bohy a duchy brali stále jako ochránce, ale zároveň se jich i báli a chovali k nim úctu. Věřili, že rozzlobený bůh může ničit přírodu, seslat na lidi mor a podobně. V tomto strachu tkví i kořeny tradice obětování, prosby o odpuštění a usmíření.

Helmold píše, že pohanské bludy byly tak temné, že ani nemohly být křesťanstvím přemoženy snadno a rychle, jak se někteří křesťanští misionáři domnívali.⁸⁴ Dětmar praví, že kolik je v zemi Luticů krajů, tolik chrámů a bohů je tam uctíváno.⁸⁵ Tedy kolik existovalo slovanských kmenů, tolik mohlo být lokálních pohanských božstev. Co se týče zmínek o pohanském náboženství v díle kronikáře Kosmy, píše sice o bozích a obětištích, neuvádí ale žádná konkrétní jména bohů. Na jednu stranu sice Kosmas v díle odsuzuje pohany a jejich mstivou krutost k nepřátelům, na druhou stranu do svého díla vložil pasáž s trestem vyloupnutí očí, useknutí rukou a nohou a pohození do řeky, určeným křesťanským knížetem Břetislavem I. pro správce jeho hradu, který přijal úplatek od nepřítele.⁸⁶

Autor Gallus Anonymus nám k tématu pohanství zprostředkovává pověru týkající se pohanů. Tvrdí, že když se nějaký pohan dotkne svatých relikvií nebo rouch, ihned ho zachvátí padoucnice⁸⁷ či čiré šílenství.⁸⁸ Widukind z Corvey nám v kronice zanechal některá konkrétní jména slovanských pohanských knížat, jako příklad můžeme uvést vagerského knížete Želibora či obodritského knížete Mstivoje.⁸⁹

3.4 Pokus o christianizaci polabských Slovanů – šíření křesťanství mezi pohany

Můžeme se domnívat, že náboženství bylo pro pohany jakousi ideologickou zbraní v boji o zachování nezávislosti a samostatnosti vůči křesťanství, přinášenému západními misionáři.⁹⁰

---

⁸⁴ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 4, s. 34.

⁸⁵ DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, VI, 25 (18), s. 174.

⁸⁶ KOSMAS, pozn. 27, II, 11, s. 99.

⁸⁷ Padoucnice, jinými slovy epilepsie.

⁸⁸ GALLUS ANONYMUS, pozn. 30, II, 43, s. 96.

⁸⁹ WIDUKIND Z CORVEY, pozn. 3, III, 68, s. 122.

⁹⁰ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 84.

Příčinou zániku pohanského náboženství u polabských Slovanů byla především vnitřní krize a spory polabských kmenů, způsobená všemožnými společenskými změnami, kterým více odpovídala kulturně vyspělejší křesťanská civilizace.⁹¹ Spory mezi kmeny polabských Slovanů umožňovaly nepřátelům vklínit se do jejich záležitostí a oslabit tak jejich nezávislost, jako příklad můžeme uvést mezikmenovou válku Luticů. Helmold z Bosau uvádí, že důvodem této války byl pokus Ratarů a Dolenčanů přivlastnit si božiště Retru.⁹² Adam Brémský nezmiňuje důvody, ale výsledek – a to trojité vítězství Črezpěňanů.⁹³ Tyto neshody ještě více přirostřoval tvrdý odpor proti násilnému obracení pohanů na křesťanství, které probíhalo buď misijní cestou či válečnými výpady spojenými se zabíráním území. Jelikož bohatý popis bitev, krvavé zajímání zajatců a zabírání půdy byl Widukindův - můžeme říci - koníček, objevíme v jeho díle informace o probíhajícím pacifikování polabských Slovanů (III, 54) či o konkrétní výpravě krále Jindřicha I. Ptáčníka proti Havolanům (I, 35) či Ratarům v roce 929 (I, 36).⁹⁴

Adam zmiňuje, že Slované od křesťanství odpadli již třikrát, prvně je učinil křesťany císař Karel Veliký, podruhé německý král a císař Oto I. a potřetí obodritský kníže Gotšalk.⁹⁵ Helmold uvádí, že od roku 934, kdy obodritský kníže přijal křest, až do roku 983, kdy vypuklo povstání Luticů, byl Oldenburg křesťanský. Po půl století ale opět vyvstalo na výsluní pohanství, které bylo opět přebito křesťanstvím kolem roku 1043 vládou knížete Gotšalka,⁹⁶ který ale v roce 1066 umírá při dalším povstání pohanů, tentokrát Obodritů.⁹⁷ Autor Widukind z Corvey nezaznamenává, jako například Dětmar z Merseburku, jak probíhá šíření křesťanství mezi Slovany, tedy konkrétní misijní cesty a ani důležité události typu založení magdeburského arcibiskupství Otou I.

Polabská skupina po dlouhou dobu úspěšně odolávala christianizaci a tím na sebe přitáhla pozornost okolního světa. Starý kult pohanství nebyl součástí oficiální státní christianizační ideologie, proto autoři píší o duchovním životě Slovanů většinou k pohanství přistupovali jako k ďábelské víře.⁹⁸

---

⁹¹ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 100.

⁹² HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 21, s. 59.

⁹³ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, III, 22, s. 149.

⁹⁴ WIDUKIND Z CORVEY, pozn. 3, I, 36, s. 60.

⁹⁵ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, III, 51, s. 168.

⁹⁶ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, s. 16.

⁹⁷ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 170.

⁹⁸ PODBORSKÝ, Vladimír, pozn. 56, s. 142.

4. Bohové polabských Slovanů

Ani s pomocí všech dostupných informací z pramenů nemůžeme složit jednotný panteon polabských bohů. Jak již bylo zmíněno, každý kmen měl většinou jedno konkrétní božstvo. Helmold z Bosau zmiňuje ve své kronice jako přední bohy Proveho, boha oldenburské země, Radegasta/Svarožice, boha Obodritů⁹⁹ a také Svantovita, boha Rujanců.¹⁰⁰ Dále jsou nám známy Rugievit, Porevit, Porenut, Jarovit (Gerovit), Černoboh (Černobog) a Triglav.

4.1 Původní božstvo

4.1.1 Svarog

Svarog byl považován za zosobnění nebeského světla a tepla, za tvůrce všech věcí, za jakéhosi slovanského boha Otce, který patřil ke starší generaci bohů a byl zatlačen do pozadí generací mladší.¹⁰¹ O aktivním uctívání Svaroga nemáme podložené prameny. Ke zvířatům uctívaným pro boha Svaroga patřil například kohout.¹⁰²

4.2 Polykefalická božstva

Polykefalická¹⁰³ neboli vícehlavá božstva byla obvyklou součástí pohanského kultu, ale nejen toho. Stopy polykefalismu můžeme najít u lišících se civilizací, žijících v jiném časovém horizontu a v různých částech světa. Martin Pitro a Petr Vokáč ve svém článku v časopise Historický obzor zmiňují například existenci trojhlavého boha Visu u Keltů či trojhlavého jezdce jako božstvo Tráků.¹⁰⁴ V pohanském kultu známe božstva dvouhlavá, trojhlavá, čtyř- i pětihlavá a nakonec sedmihlavá. O božstvu se šesti hlavami či tvářemi nemáme žádné zmínky ani od středověkých autorů, ani žádné archeologické nálezy, které by tuto vícehlavou variantu alespoň naznačovaly.

---

⁹⁹ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 51, s. 104.

¹⁰⁰ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 52, s. 105.

¹⁰¹ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 68.

¹⁰² PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 99.

¹⁰³ Polykefalismus, mnohotvářnost slovanských božstev, viz PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 173.

¹⁰⁴ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 19, s. 66.

V následujících dvou odstavcích bych se ráda zamyslela nad klasickou symbolikou čísel a jejím možným vlivem na mnohohlavost pohanských božstev. Dvojka symbolizuje od pradávna dvě strany – levou či pravou a též kategorii dobra a jeho protikladu zla. Je tedy možné, že dvojhlavé božstvo má dvě hlavy či tváře pro možnou kontrolu obou polovin svého okolí, či že jedna hlava v sobě ukrývá dobro a druhá pomyslné zlo. V případě plnění povinností vůči božstvu vyjde najevo bohova dobrota, v případě projevu nedostatku úcty božstvo ukáže svůj hněv, například tím, že lid prokleje a uvalí na něj trest v podobě moru. Trojka může reprezentovat tři základní sféry světa, a to nebe, zemi a podsvětí nebo také koloběh života v podobě zrození, následného života a konečné smrti. V tomto případě máme situaci s vysvětlením symboliky usnadněnou, a to díky samotným pohanským kněžím, kteří výše zmíněnou teorii o třech sférách sami potvrzovali.¹⁰⁵

Čtyřka označuje čtyři světové strany, dále čtyři roční období a neméně důležité jsou i čtyři živly – voda, oheň, vzduch a země. Stejně jako u trojhlavého božstva, i v tomto případě je symbolika čtyř hlav relativně jasná, významný historik Dušan Třeštík je toho názoru, že čtyři hlavy hledí do čtyř světových stran.¹⁰⁶ Číslo pět je trochu komplikované, bůh Porenut, o kterém se budu podrobněji zmiňovat v další podkapitole, měl hlavy čtyři a pátou na hrudi. Toto umístění páté hlavy blízko jeho srdci bychom mohli vysvětlit jako snahu o napojení na duše pohanů, v něj věřící. Sedmihlavé božstvo pak dokončuje řadu, nejspíše šlo o magické znásobení moci, jak ve svém článku uvádí také archeolog Zdeněk Váňa.¹⁰⁷

4.2.1 Svantovit

Svantovit byl slovanský bůh války a ochránce polí, sdružuje tedy funkci válečnou a funkci hospodářskou. Byl to jeden z hlavních bohů západních Slovanů. Jeho nejznámější modla měla po dlouhou dobu svou svatyni na rujánské Arkoně. O Arkoně podrobněji v dalších kapitolách.

---

¹⁰⁵ Blíže KAHL, Hans-Dietrich, pozn. 57, s. 130.

¹⁰⁶ Blíže TŘEŠTÍK, Dušan, pozn. 53, s. 155.

¹⁰⁷ VÁŇA, Zdeněk. Duchovní kultura Slovanů: Její kořeny a budoucnost. *Sophia* [online]. 1997, (14), s. 18. [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: http://www.sophia.sk/sites/default/files/Sophia_14.pdf

Rujánci nepovažovali své hlavní božstvo za jediné, chápali jeho ohraničený dosah působnosti a věděli o existenci jiných ochranných kmenových božstev, obdařených podobnými funkcemi, jakými oplýval Svantovit.¹⁰⁸ Jméno boha je zřejmě již konstantním přídomkem, složeným z výrazu svetĭ – svatý, mocný, silný¹⁰⁹ a vitĭ – pán¹¹⁰, který vytlačil původní označení spojené primárně s úrodou, ve 12. století jde již primárně o boha válečníka.¹¹¹ Stejně jako Martin Pitro a Petr Vokáč nejsem toho názoru, že by se jednalo o převzetí jména křesťanského sv. Víta. Svantovitův kult dosáhl svého rozkvětu v 1. polovině 12. století, starší zprávy z 11. století ho ještě nezmiňují.¹¹² Oběti mu přinášely nejen mocné slovanské kmeny, ale i například dánský král Sven.¹¹³

Svantovit je zajímavý svým počtem hlav – měl totiž hned čtyři. Térove teorie o tom, že za bohy Rugievitem a Svantovitem se skrývá slovanský hromovládce Perun,¹¹⁴ tedy že jeho čtyřhlavost může souviset s tím, že Perun sedí na vrcholu světového stromu (dubu) a hledí do čtyř světových stran, je více než pravděpodobná.¹¹⁵ Podobnou teorii má i historik Dušan Třeštík, dle něho má Svantovit čtyři hlavy proto, protože byl místními považován za nejvyššího boha, jakéhosi pána pohanského světa a tudíž měl též rozhled do čtyř světových stran.¹¹⁶ Mezi Svantovitovy atributy patřil meč, sedlo, uzda a posvátný věštecký bělouš.¹¹⁷ Na svém koni dle legendy jezdíval bojovat proti nepřátelům na nočních výpravách. I když stál kůň údajně celou noc ve stáji, ráno ho našli zpoceného, pokrytého potem a blátem, jakoby se zrovna vrátil z výpravy.¹¹⁸ Svantovitův kůň se těšil převeliké úctě. Byť jen vytrhnutí jedné žíně z hřívy či z ocasu bylo považováno za zločin nejvyššího stupně a vyvádět na pastvinu ho mohl pouze velekněz.

---

¹⁰⁸ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 112.

¹⁰⁹ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 89.

¹¹⁰ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 113.

¹¹¹ PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 210.

¹¹² PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 120.

¹¹³ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 125.

¹¹⁴ Perun, slovanský bůh bouře, blesku a hromu.

¹¹⁵ TÉRA, Michal, pozn. 61, s. 224.

¹¹⁶ TŘEŠTÍK, Dušan, pozn. 8, s. 155.

¹¹⁷ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 90.

¹¹⁸ HRABOVÁ, Libuše, pozn. 59, s. 122.

Pozoruhodná je i informace, že kněz Svantovitův směl vstupovat do chrámu jen se zadržným dechem, aby lidský dech přítomného boha neovanul a tím neznesvětil. Pro každé další nadechnutí a vydechnutí musel tedy kněz běžet ke vchodu.¹¹⁹ Od každého člověka z Rujány dostával Svantovit darem jednou ročně 1 penízek jako projev úcty božstvu. Zajímavé je, že Svantovitův kněz byl velmi vážený a měl větší faktickou moc než samotný kníže.¹²⁰ U obyvatel se těšil veliké úctě a byl brán za prostředníka mezi smrtelníky a božstvem.¹²¹ Knížecí moci ale lépe vyhovovalo křesťanství, jakmile začalo postupně docházet k procesu christianizace, začal vliv kněžstva upadat.¹²²

4.2.2 Rugievit (Rugjevit, Rujevit), Porenut (Porenutius) a Porevit

Rugievit bylo sedmihlavé válečné božstvo uctívané v Korenici.¹²³ Další modifikací jména Rugievit byl Rujevit. Rujevit se tlumočí povětšinou jako „*pán Rujány*“.¹²⁴ Jeho modla byla vyrobena z dubového dřeva v nadlidské velikosti, měřila asi 3 metry.¹²⁵ Rugievit měl u sebe 8 mečů, sedm u pasu na opasku a osmý v pravé ruce.¹²⁶ V souvislosti se zničením idolu v roce 1168 zaznamenal Saxo Grammaticus i některé zajímavé detaily, jako například to, že pod ústy sochy si založily hnízdo vlaštovky a potřísnili modlu svým trusem, který ale nesměl být odklizen, protože na modlu se nesmělo šahat.¹²⁷ Zdeněk Váňa zmiňuje historku, kdy biskup Absolon (někdy psáno Absalon) stál na nohách modly a ani se svou sekerou nemohl dosáhnout k Rugievitově bradě.¹²⁸

Porenut bylo božstvo též uctívané v Korenici,¹²⁹ v jiné svatyni než Rugievit. Měl celkem 5 obličejů, ten pátý byl umístěn na hrudi.¹³⁰ Jeho levá ruka se dotýkala čela a pravá brady.¹³¹

Porevit byl nejmladší ze tří bratrů uctívaných v Korenici, měl též 5 hlav, jako Porenut. Jak byly hlavy přesně umístěny, nevíme. Ruce měl prázdné.

---

¹¹⁹ JANOVEC, Jaroslav, pozn. 52

¹²⁰ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 211.

¹²¹ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 126.

¹²² VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 198.

¹²³ Korenica, rujánský Gardec.

¹²⁴ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 132.

¹²⁵ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 194.

¹²⁶ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 194.

¹²⁷ SAXO GRAMMATICUS, pozn. 37, 14, 39/39, s. 474.

¹²⁸ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 96.

¹²⁹ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 174.

¹³⁰ KAHL, Hans-Dietrich, pozn. 57, s. 129.

¹³¹ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 174.

4.2.3 Triglav

Triglav bylo lokální hospodářské božstvo ctěné ve Štětíně, Volyni a v Braniborsku.¹³² Jeho tři stříbrné hlavy měly symbolizovat dle kněžích tři světy – nebe, zemi a podsvětí.¹³³ Na očích a ústech měl zlatou pásku, údajně proto, aby neviděl a nevnímal hříchy lidí.¹³⁴ Od 11. století vstupuje do popředí jeho válečná funkce. Triglavovi byl zasvěcen černý kůň se zlatě a stříbrně zdobeným sedlem, který se ale nedočkal šťastného konce - po misijní cestě biskupa Otty z Bamberku byl prodán do jiné země.¹³⁵ Hlavnímu chrámu ve Štětíně byla odváděna jedna desetina válečné kořisti, jako například pozlacené býčí rohy, dýky či nože.¹³⁶ Když stodoranský kníže Přibyslav přijal roku 1136 křest,¹³⁷ kázal Triglavovu braniborskou modlu zbořit.¹³⁸ Braniborská trojhlavá modla nebyla blíže popsána.¹³⁹

Biskup Otto z Bamberku objevil při své výpravě Triglavovu sochu ve Štětíně a rozsekal ji. Jeho tři stříbrné hlavy poslal papežovi Kalixtovi II. jako důkaz úspěchu své misijní cesty, tedy obrácení pohanů na správnou víru.¹⁴⁰ Jeho zlatou modlu z Volyně se podařilo zachránit a zabalenou ukrýt u jakési vdovy ve vykotlaném stromě v okolí města.¹⁴¹ Volyňská modla tedy musela být relativně malých rozměrů, aby se do stromu bez problémů schovala.

4.3 Válečná božstva

4.3.1 Svarožic/Radegast (Redigast, Riedegost)

Svarožic byl bůh slunce a pozemského ohně. Jeho jméno je doloženo jak na východě v ruských traktátech z 11.–12. století jako Dažbog, tak i na západě u polabských a pobaltských Slovanů.¹⁴² Západní Slované ho uctívali nejen jako boha slunce a ohně, ale také jako boha války a věštby. Svarožic byl pokládán za syna praboha Svaroga.

---

¹³² PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 107.

¹³³ KAHL, Hans-Dietrich, pozn. 57, s. 130.

¹³⁴ JANOVEC, Jaroslav, pozn. 52

¹³⁵ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 66.

¹³⁶ PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 222.

¹³⁷ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 93.

¹³⁸ PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 222.

¹³⁹ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 170.

¹⁴⁰ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 66.

¹⁴¹ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 93.

¹⁴² VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 68.

Polabský Svarožic se v pozdějších pramenech nazývá Radegast,¹⁴³ přebírá tedy název centra svého kultu za své jméno. Svarožic je poprvé zmiňován roku 1008, kdy Jindřich II. uzavřel smlouvu s pohanskými Slovy proti Boleslavu Chrabrému.¹⁴⁴ Stejně jako Svantovit měl i Svarožic bílého koně, s jehož pomocí bylo věštěno. Ratarský Svarožic je prvním polabským bohem, kterého známe podle jména.¹⁴⁵ Dětmar z Merseburgu tvrdil, že v Retře byl jako přední bůh uctíván Svarožic.¹⁴⁶ Je možné, že ve Svarožicově svatyni stály sochy vícero bohů, dle teorie Jana Máchala¹⁴⁷ tam byli postaveni na památku významných slovanských vůdců, mezi které patřil pravděpodobně i jakýsi Radegast.

Radegast byl dle Adama Brémského a též i dle Helmolda z Bosau válečný bůh ctěný v Retře, centru Ratarů.¹⁴⁸ Výklad jeho jména můžeme přeložit jako „*rád přijímán jako host*“.¹⁴⁹ Jeho modla měla na hlavě přilbu na způsob ptáka s roztaženými křídly a v levici držela sekeru.¹⁵⁰ I tohoto boha doprovázel posvátný kůň.¹⁵¹

Zpráva Dětmara z Merseburgu je starší, je tedy možné, že za Dětmara byl více ctěn Svarožic, později za Adama Brémského zase Radegast.

4.3.2 Jarovit (Gerovit)

Jarovit byl válečný bůh, uctíváný v první polovině 12. století na pobřeží Baltu jihovýchodně od Rujány (Pomořansko). Písemné svědectví o něm přinášejí Ebbo a Herbord, životopisci biskupa Otty Bamberského.¹⁵² Etymologie jeho jména je jasná – název vznikl sloučením dvou slov, a to jarb – síla a vit.¹⁵³ Jeho funkce původně souvisela se svátkem jara a obnovením plodivé síly země, později se zdůraznil jeho význam válečný.¹⁵⁴ Jeho atributem byl velký zlatý štít, visící na stěně svatyně ve Wolgastu, která byla zničena v roce 1128 Ottou z Bamberku, a dále kopí.¹⁵⁵ Během bojů byl štít nesen před bojovníky, věřili totiž, že jim zajistí budoucí vítězství.

¹⁴³ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 69.

¹⁴⁴ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 213.

¹⁴⁵ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 213.

¹⁴⁶ DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, VI, 23 (17), s. 172.

¹⁴⁷ MÁCHAL, Jan, pozn. 54, s. 173-174.

¹⁴⁸ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, II, 21, s. 94. a HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 21, s. 59.

¹⁴⁹ JANOVEC, Jaroslav, pozn. 52

¹⁵⁰ MÁCHAL, Jan, pozn. 54, s. 173.

¹⁵¹ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 213.

¹⁵² HRABOVÁ, Libuše, pozn. 59, s. 175.

¹⁵³ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 137.

¹⁵⁴ PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 89.

¹⁵⁵ JANOVEC, Jaroslav, pozn. 52

4.4 Božstva pohostinnosti

4.4.1 Černobog (Černoboh)

Zmiňuje se o něm kronikář Helmold z Bosau, který v letech 1155-1156 doprovázel biskupa Gerolda z Oldenburgu na misijní cestě do slovanské Vagrie. Píše o tamějším zvyku Slovanů připíjet na hostině bohu jménem Černoboh:

„Slované mají také jednu zvláštní pověru: při hostinách a pitkách nechávají kolovat misku, nad níž pronášejí slova – a nemůžu říci, že slova posvěcení, nýbrž znesvěcení – ve jménu bohů dobrých i zlých, protože vyznávají, že všechen zdar a štěstí řídí dobrý bůh, zlý bůh pak všechno neštěstí. Proto také zlého boha svým jazykem nazývají „d’ábel“ či „Černoboh“, to jest černý bůh.“¹⁵⁶

O jeho modlách se ve středověkých pramenech nedočteme, pouze o uctívání. Památka na něj se dochovala jen v několika místních jménech, ovšem mimo území polabských Slovanů, například hrad Cernohradus v Istrii.

4.5 Božstva spravedlnosti

4.5.1 Prove

Prove byl bůh uctíván ve vagerské zemi. Ve své kronice ho zmiňuje i Helmold z Bosau:

„Přihodilo se však, že jsme po cestě přišli do lesa, jediného v oné zemi, která se celá rozprostírá v rovině. Tam jsme mezi prastarými stromy uviděli posvátné duby, které byly zasvěceny bohu té země Provovi. Obklopovalo je nádvoří ohrazené plotem, který byl velmi pečlivě postaven ze dřeva a opatřen dvěma branami.“¹⁵⁷

Dále Helmold uvádí, že se zde každý druhý den v týdnu, tedy v úterý, scházeli lidé s knížetem a knězem kvůli soudům.¹⁵⁸ V latinském překladu můžeme ale najít výraz „sekunda feria“, myšleno tedy dle křesťanského počítání pondělí.¹⁵⁹ Prove bděl nad dodržováním a exekutivou práva, z čehož můžeme odvodit i jeho jméno: od kořene pravb = spravedlnost, pravdivost.¹⁶⁰ Prove neměl vlastní idol.

---

¹⁵⁶ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 52, s. 105.

¹⁵⁷ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 84, s. 149.

¹⁵⁸ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 84, s. 149.

¹⁵⁹ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, s. 229.

¹⁶⁰ PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 182.

Ráda bych podotkla, že tímto výčet božstev uctívaných v západním slovanském okruhu nemusí končit. Pravděpodobně mohli existovat ještě další bohové, o nichž ale nevíme zhora nic nebo nám jsou k dispozici pouze drobné střípky informací, které nám ale nestačí k utvoření celkového obrazu. Středověcí kronikáři nemuseli vždy zachytit v celé říši všechny lokální kultury.¹⁶¹

---

¹⁶¹ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 145.

5. Nejvýznamnější slovanské pohanské chrámy a svatyně na území pomořanských a polabských Slovanů

Existence posvátných míst je pochopitelnou součástí každého náboženství a kultu. Většinou se jedná o místa, která jsou z různých důvodů považována za něčím výjimečná, kde došlo například k nějaké významné události. Posvátná místa – tedy svatyně, chrámy a obětiště pohanských Slovanů byla kronikáři popsána především v oblasti polabských Slovanů, kterým se v práci věnuji. Během 11. a 12. století ukončil rozmach křesťanství chod většiny velkých pohanských kultovních míst,¹⁶² ve svých dílech nás o tom zpravují středověcí kronikáři, například Helmold z Bosau či Saxo Grammaticus.

Archeologové dodnes zkoumali už mnoho míst se snahou objevit nové pohanské svatyně či chrámy, já zde zmíním pouze dle mého názoru nejznámější lokality a významná střediska pohanského kultu, která ve svých dílech zmiňují kronikáři. Někdy nám zanechali pouze střípky svých znalostí o posvátných místech, které ale blíže nelokalizovali.

O kultovních místech pohanů se tedy dozvídáme ze středověkých písemných pramenů a archeologických objevů. Největší důraz kladli kronikáři buď na popis výzdoby a vybavení svatyně či chrámu anebo na jeho konečnou likvidaci křesťany, někteří autoři se na ničení posvátných míst dokonce sami podíleli. Archeologických nálezů týkajících se svatyní či chrámů je pomálu, proto někdy není možné provést důkladné porovnání mezi informacemi z pramenů a zmíněnými objevy a docílit tak potvrzení různých historických teorií.

Jak už jsem zmínila výše, chrámy a svatyně jsou podrobně popsány pouze z oblasti Polabanů, například máme popis Retry od Adama Brémského a Dětmara z Merseburku, popis Arkony na Rujáně od Helmolda z Bosau či Saxo Grammatica. Většina těchto chrámů a svatyní vykazuje obdobné rysy: jsou dřevěné, zdobené, nachází se blízko sídlišť, ale jsou od nich vyděleny. Společné s obětišti mají to, že stojí v samostatném opevněném prostoru u hradiště či sídliště, jsou centrem kultu, ale i společenského života – konají se zde totiž sněmy, trhy a soudy.

---

¹⁶² PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 45.

Při vzniku chrámů hrály roli dlouhotrvající boje se sousedními křesťanskými státy. Tyto boje vedly k mobilizaci vojenského a politického potenciálu slovanských kmenů, ale i k jejich ideovému semknutí, jehož nositelem byla chrámová instituce s organizovaným kněžstvem.¹⁶³ Chrámy či svatyně obsluhovali kněží, neboli tzv. žreci¹⁶⁴, kteří tvořili v Polabí specifickou společenskou vrstvu s politickým vlivem. Není dobré zaměňovat slovanského žrece a křesťanského kněze, jelikož plnili rozdílné funkce. Jedním z typických atributů žrece byly dlouhé vousy a vlasy. U významných chrámů se někdy vyvinula přímo kněžská hierarchie. V čele centrálních chrámů, jako byla Arkona či Štětín, stál velekněz, pro Pomořansko pozdější prameny dosvědčují dokonce hierarchii o třech úrovních.¹⁶⁵ V chrámech se ukládaly ukořistěné zbraně a cennosti, například zlaté nádoby, ze kterých o svátečních dnech pili a jedli urození. Tyto věci byly v chrámech uloženy k počtě bohů. Kolem svatyně byl povětšinou vytvořen ještě jakýsi posvátný prostor, který svatyni ohraničoval, můžeme se domnívat, že i ochraňoval. Někdy se jednalo o přírodní příkop, jako na Arkoně, někdy o háj, jako v Retře.

Sakrální místo pohanů nemuselo být pouze uzavřená budova či místnost. Například posvátné háje představují v polabsko-pobaltské oblasti zřejmě starší formu kultovních míst, která se udržela i vedle pozdějších chrámů a antropomorfních¹⁶⁶ božstev v nich.¹⁶⁷ Už Adam Brémský nám sděluje, že pohané – Sasové své bohy neuzavírají do budov, ale uctívají na jejich počest lesíky a háje.¹⁶⁸ Posvátné háje se těšily velkému významu a úctě, proto byly s vervou křesťany ničeny. Kronikář Dětmár z Merseburku přímo popisuje zničení pohanského svatého háje, nazvaného „Svatý Bor“ neboli Zutibore merseburským biskupem Wigbertem.¹⁶⁹ Na původním místě byl poté vystavěn křesťanský kostel. Adam Brémský ve své kronice dokonce chválí činnost jakéhosi biskupa, který ze dřeva posvátných pohanských hájů nechal opravit křesťanské kostely.¹⁷⁰

---

¹⁶³ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 157.

¹⁶⁴ Žrec, pohanský kněz, který zastával nejvyšší kněžskou funkci ve staroslovanské společnosti.

¹⁶⁵ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 196.

¹⁶⁶ Antropomorfismus, přenesení lidských vlastností na přírodní síly nebo na smyšlené bytosti.

¹⁶⁷ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 167.

¹⁶⁸ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, I, 7, s. 50.

¹⁶⁹ DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, VI, 37, s. 180., Svatý bor = dnes v Schkeitbaru poblíž Lützen

¹⁷⁰ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, II, 48, s. 111.

Dle kronikáře Kosmy už kníže Břetislav I. (1035-1055) zakázal pochovávat pohanům mrtvé v hájích a nakázal je pochovat na hřbitovech u kostelů.¹⁷¹ V 1. kapitole třetí knihy Kosmas zmiňuje i horlivého křesťana knížete Břetislava II. (1092-1100) a jeho snahu přivést pohany ke křesťanství tím, že nechal pokácet posvátné háje, prosazoval zákaz zabíjení obětí u studánek a se vzpomínkou na otce znovu připomenul povinnost pohřbívat mrtvé na hřbitově u kostela místo v posvátných lesích.¹⁷² Pozdější křesťanské kostely či kláštery byly často budovány na původních pohanských kultovních místech.¹⁷³ Přijetí nového náboženství byla pro pohany jistě obrovská změna, proto byly podle mého názoru později kostely stavěny na původních místech kultu. „Noví křesťané“ pak nemuseli chodit provádět modlitby na jiné místo, což pro některé mohlo být obtěžující a mohlo to ohrozit jejich nově nabytou křesťanskou víru.

Nemůžeme mluvit o nějaké univerzálnosti slovanských svatyní či jiných posvátných míst, poněvadž ne všechny svatyně mají stejné rozměry, zdobení, ne každé obětiště je na vyvýšeném místě. Realitou je, že mnoho v pramenech zmíněných míst a lokalit se do dnes nepovedlo objevit a následně archeology prozkoumat. Povedlo se to například ve Volyni, kde se našlo pár zbytků původní svatyně a u Arkony na Rujáně. Ale ani tam se samotná svatyně nedochovala.

V dnešní době nemůžeme s jistotou posuzovat, jak o vztahu božstvo-svatyně tehdejší pohané přemýšleli a jak se k této situaci stavěli. Někteří si mohli myslet, že bůh ve svatyni přímo žije a je tedy přítomen vždy. Někteří mohli být toho názoru, že božstvo do svatyně pouze jaksi sestupovalo shůry.

---

¹⁷¹ KOSMAS, pozn. 27, II, 4, s. 91.

¹⁷² KOSMAS, pozn. 27, III, 1, s. 145.

¹⁷³ PODBORSKÝ, Vladimír, pozn. 56, s. 163.

5.1 Štětín

Štětín, na území dnešního Polska, je považován za hlavní město pomořanských Slovanů.¹⁷⁴ Roku 1124 stály na pahorcích Štětína čtyři pohanské svatyně s krásnými vyřezanými motivy ptáků, divokých zvířat a barevnými antropomorfními výjevy¹⁷⁵ - zasvěceny byly bohu Triglavovi a Jarovitovi.¹⁷⁶ V hlavní štětínské svatyni byla umístěna pokladnice města. Do této posvátné pokladnice byl odváděn vždy desátek z každé válečné kořisti, jako například cennosti, výzbroj nepřátel, drahé nádoby, rohy zvířat, meče či nože a občas i kus vzácného nábytku.¹⁷⁷

Obyvatelé Štětína se přijetí křesťanství bránili zuby nehty. I po přesvědčovací návštěvě biskupa Otty z Bamberku v roce 1124¹⁷⁸, který cestoval Pomořanskem s cílem přivést pohany ke křesťanství, křest zpočátku odmítali. Otto si ale postupně lid získával, a to především mládež. Pokřtěným mladíkům zakazoval hrát si s pohanskými kamarády. Dětem to ale bylo líto, tudíž posléze přišli a žádali o křest.¹⁷⁹ Odděleně se křtili muži, ženy a děti. Dotyčný křtěný vstoupil do vody, v níž se musel celkem třikrát potopit. Problém s christianizací Štětína nastal při otázce ničení pohanských chrámů a posvátných stromů. V otázce chrámů nakonec lid ustoupil - dokonce si dřevo ze staveb nosili lidé domů na topení. Na místech pohanských svatyní byly následně vystavěny křesťanské kostely. Posvátné stromy ale obyvatelé zničit nechtěli. Otto jim tedy vyhověl, ale museli slíbit, že stromy nebudou využívány k věštění.¹⁸⁰

---

¹⁷⁴ KAHL, Hans-Dietrich, pozn. 57, s. 129.

¹⁷⁵ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 154.

¹⁷⁶ PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 218.

¹⁷⁷ BÍLKOVÁ, Barbora. *Kultovní lokality slovanského archaického náboženství*. Pardubice, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. Vedoucí práce Mgr. Michal Těra, Ph. D., s. 55.

¹⁷⁸ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 108.

¹⁷⁹ KAHL, Hans-Dietrich, pozn. 57, s. 476.

¹⁸⁰ HRABOVÁ, Libuše, pozn. 59, s. 177.

5.2 Volyň

Polská Volyň, německy Wollin, či dle Adama Brémského a Helmolda z Bosau bájná Vineta, byla údajně největším přístavním městem tehdejší Evropy a kromě Slovanů v ní žili i Řekové (tedy Rusové s pravoslavným vyznáním).¹⁸¹ Volyň zažívala své nejlepší časy především v rozmezí od 9. do 11. století. Pohané ve Volyni, stejně jako ve Štětíně, uctívali boha Triglava. V centru města byla objevena dřevěná budova ohrazená dřevěným plotem, tato stavba byla datována do 9. století. Byly v ní nalezeny kosti zvířat, především ovcí a selat, dřevěná soška a dřevěná noha z 11. století, možná patřící modle božstva v nadživotní velikosti. Dále kus koberce z 10. století či vypálené louče.¹⁸² Všechny tyto okolnosti nasvědčují tomu, že stavba sloužila jistý čas jako pohanská svatyně.

5.3 Retra

Pro božiště Ratarů se užívá jméno Retra, dříve Riedegost. Tamním bohem byl dle Adama Brémského a Helmolda z Bosau bůh Redigast.¹⁸³ Dětmár z Merseburku však uvádí ve své kronice jméno Svarožic.¹⁸⁴ Retru můžeme považovat za centrální hradiště lutického svazu čtyř kmenů. Pokles významu Retry jako kultovního střediska vynesl do popředí Arkonu na Rujáně. Svarožicův/Redigastův chrám stál na čtyřech zvířecích rozích, zapuštěných do základů stavby, nejspíše z důvodu magické ochrany kvůli pověrčivosti pohanů. Vnější stěny zdobily řezby bohů a bohyň, uvnitř stály sochy ve válečné zbroji se jmény bohů, obklopené válečnými odznaky a praporci.¹⁸⁵

Zprávy kronikářů se odlišují, ovšem nikdo z nich hradiště neviděl na vlastní oči. Dětmár z Merseburku informuje o třech věžích nad branami,¹⁸⁶ Helmold z Bosau a Adam Brémský uvádí bran dokonce devět.¹⁸⁷ Dle dalších popisů ležela Retra buď na poloostrově, nebo na ostrově v jezeře, Helmold ještě dodává její spojení dřevěným mostem s pevninou.¹⁸⁸ O konkrétních jménech bohů z Retry nemáme žádné informace.

---

¹⁸¹ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 63.

¹⁸² PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 238-240.

¹⁸³ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, II, 21, s. 94. a HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 21, s. 59.

¹⁸⁴ DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, VI, 23 (17), s. 172.

¹⁸⁵ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 191. a 213-214.

¹⁸⁶ DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, VI, 23 (17), s. 172.

¹⁸⁷ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, II, 21, s. 94. a HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 2, s. 30.

¹⁸⁸ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, s. 30.

Retru po delších bojích dobyl v roce 1068 biskup Burchard z Halberstattu a zničil ji. Na posvátném Radegastově koni se vrátil do svého sídelního města.¹⁸⁹ Retra tedy definitivně zanikla v letech 1068-1069.¹⁹⁰ I přes archeologické pokusy se jí ale nikdy nepovedlo přesně lokalizovat. O lokalizaci Retry, stejně jako o lokalizaci Arkony, se pokoušel například jeden z významných německých archeologů Carl Schuchhardt, a to v roce 1922, kdy Retru umístil na hradiště Schlossberg u Feldbergu.¹⁹¹ Svatyně zde byla orientovaná podle světových stran a uvnitř bylo ohniště.¹⁹² Nově provedený výzkum v roce 1967 sice prokázal, že jde o hradiště, ovšem z doby 7.-8. století a ne z doby kolem 11. století, kdy byla Retra zmiňována v pramenech. Stejně tak popis Retry kronikáře Dětmara z Merseburku neodpovídal místu nalezenému C. Schuchhardtem.¹⁹³

5.4 Arkona na Rujáně

Rujána, dnes největší německý ostrov, se nachází na severovýchodě Německa ve spolkové zemi Meklenbursko-Přední Pomořansko. Arkona vznikla nejpozději na přelomu 8. a 9. století. Areál svatyně se rozkládal na severním mysu ostrova, kde postupně vzniklo celé chrámové město. Ve středu akropole vícedílného hradiště stál dřevěný chrám, ve kterém stála socha boha. Chrámová ohrada byla zdobena řezbami. Do svatyně se přicházelo jedním vchodem.¹⁹⁴

Arkona byla brána jako nedobytná bašta slovanského pohanství, poněvadž stála sama o sobě na těžko dosažitelném a nedotknutelném místě. Saxo Grammaticus popisuje Arkonu jako hradiště ležící na výšince, obklopené ze tří světových stran valy a ze čtvrté strany mořem.¹⁹⁵ Svantovitův chrám stál údajně uprostřed. Když válka mezi lutickými kmeny oslabila vliv dalšího významného místa, a to Retry, slavila Arkona svůj velkolepý rozmach.

---

¹⁸⁹ PODBORSKÝ, Vladimír, pozn. 56, s. 153.

¹⁹⁰ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, s. 207.

¹⁹¹ BERANOVÁ, Magdalena, pozn. 60, s. 232.

¹⁹² PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 72.

¹⁹³ ŠOLLE, Miloš. *Staroslovanské hradisko*. 1. Praha 2: Vyšehrad, 1984., s. 34.

¹⁹⁴ PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 44-45.

¹⁹⁵ SAXO GRAMMATICUS, pozn. 37, 39, 2, s. 464.

O povaze a zájmech Rujánců se můžeme dozvědět od kronikáře Helmolda z Bosau, který tvrdí, že jsou ze všech Slovanů nejhorlivější v náboženství a taktéž nejkrutější. Nesnesou prý nadvládu jiných kmenů a sami chtějí všechny ostatní ovládat. Pokud jejich vojsko po kladné věštbě zvítězí, přinášejí svému bohu část utrženého pokladu, především zlato a stříbro a zbytek si rozdělí. Zmíněné suroviny totiž nepoužívali jako měnu, ale pouze jako okrasné doplňky pro ženy či výše zmíněný poklad pro božstvo.¹⁹⁶ Nejen díky válečným vítězstvím, ale také díky svému zaměření na námořní obchod dosáhli Rujánci vysokého ekonomického statusu.¹⁹⁷

Dne 19. 5. 1168 byla Arkona obležena a Svantovitův chrám byl vyvrácen a zničen na den sv. Víta¹⁹⁸ téhož roku dánským králem Valdemarem, který nechal Svantovitou sochu vynést, rozřezat a spálit. Bohatý chrámový poklad uloupil a Rujánce přinutil násilím nechat se pokřtít.¹⁹⁹ Byly jim sděleny podmínky, za kterých by bylo možné dojít k míru. Mezi tyto podmínky patřilo například propuštění křesťanských zajatců, vydání modly, přijetí křesťanství, odevzdání statků patřících údajně bohům církvi, posílání arkonských mužů na pomoc dánskému králi při jeho taženích nebo placení pravidelného každoročního tributu.²⁰⁰ Dobývání Rujány popisuje kronikář Helmold z Bosau i kronikář Saxo Grammaticus. Ten o dobytí Arkony dánským Valdemarem slyšel od svého otce či možná dědečka, účastníků dánské výpravy. Pro zajímavost uvádím obsáhlý popis Arkony od Saxo Grammatica:

„Ve středu města byla pláň, na které bylo vidět svatyni ze dřeva, velmi elegantní stavbu, váženou nejen pro kultovní funkci, ale také pro sochu božstva v ní umístěnou. Vnější ochoz budovy se skvěl pečlivě vypracovaným reliéfem, kde různé podoby byly doplněny hrubým a neuhlazeným uměním malířským. Vstupujícímu se otevíral jediný vchod. Samu modlu obklopovalo dvojité oplocení. Vnější oplocení, spojené se stěnami, bylo pokryté nachovou střechou, vnitřní bylo podepřeno čtyřmi sloupy a místo stěn se leskly visící záclony.“²⁰¹

---

¹⁹⁶ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 2, s. 31, také I, 36, s. 81., dále I, 36, s. 81. a též I, 38, s. 86.

¹⁹⁷ CHROPOVSKÝ, Bohuslav, pozn. 55, s. 224.

¹⁹⁸ Tedy 15. června.

¹⁹⁹ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 45.

²⁰⁰ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 131.

²⁰¹ SAXO GRAMMATICUS, pozn. 37, 39, 2, s. 464-465.

Martin Pitro a Petr Vokáč uvádí jako datum zničení Arkony 12. červen roku 1168. Prý ještě v noci z 12. na 13. června nechal biskup Absalon pokřtít asi 1300 obyvatel Arkony.²⁰² Zničením Arkony organizovaný pohanský kult na Baltu zanikl.²⁰³

Archeologické zkoumání nejdůležitějších částí Rujány v dnešní době již není skoro možné, neboť moře již zmíněné části ostrova z velké části poničilo.²⁰⁴ Zachovaly se dva kamenné reliéfy, zobrazující mužskou postavu, spojovanou se Svantovitem: asi jeden metr vysoký a 168 centimetrů široký reliéf s vousatou mužskou postavou v sukničce, s čepkou a picím rohem v ruce, zazděný do kostela v obci Altenkirchen poblíž Arkony a reliéf muže v čepce s rukama složenýma na hrudi, v rukou držíc kříž, původně nejspíše picí roh, ve zdi kostela na hradišti Bergen na Rujáně.²⁰⁵ Český archeolog Vladimír Podborský je ale toho názoru, že nelze jednoznačně určit podobu se Svantovitem. Podle něj mohlo jít o náhrobní kameny nějakých významných velmožů.²⁰⁶ Jelikož je na reliéfu v Altenkirchenu domnělý Svantovit vyobrazen pouze s jednou hlavou a s čepkou, která pro něj není typickým atributem, přikláním se též k možnosti, že se nemusí stoprocentně jednat o zobrazení Svantovita. Svantovitův chrám se pokusil v roce 1921 odkrýt již zmiňovaný německý archeolog Carl Schuchhardt, který po výzkumu tvrdil, že hledanou svatyni objevil.²⁰⁷ Revizní výzkumy z let 1969-1970 ale jeho závěry vyvrátily, prokázaly totiž, že svatyně musela stát více na východ. Pravděpodobné místo chrámu tedy již dávno pohltilo moře.²⁰⁸

5.5 Korenica na Rujáně

Rujánský Gardec neboli Korenica, který se v roce 1171 vzdal dánskému králi Valdemarovi, byl sakrální hradiště obklopené bažinami s jedinou přístupovou cestou. Ve třech chrámech, zasvěcených bohům Rugievitovi, Porevitovi a Porentiovi, mohli být přítomni pouze kněží a personál, který měl na starost bezproblémový chod chrámů. Chrámy byly zastřešeny a měly purpurové závěsy místo stěn, střecha byla pouze položena na sloupech. Rugievitův chrám byl největší a byl dokonce obklopen nádvořím. Uvnitř stály vícehlavé idoly jednotlivých bohů.²⁰⁹

---

²⁰² PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 69.

²⁰³ PODBORSKÝ, Vladimír, pozn. 56, s. 155.

²⁰⁴ KAHL, Hans-Dietrich, pozn. 57, s. 147.

²⁰⁵ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 39. a 47.

²⁰⁶ PODBORSKÝ, Vladimír, pozn. 56, s. 172.

²⁰⁷ VÁŇA, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*. Praha: Artia, 1983., s. 94.

²⁰⁸ PODBORSKÝ, Vladimír, pozn. 56, s. 153.

²⁰⁹ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 101.

Pád všech tří božstev nastal chvíli po dobytí Svantovitovy svatyně na Rujáně. Biskup Absalon nařídil okamžité zboření svatyní a jak už je zvykem, na jejich místě vybudování křesťanských staveb.²¹⁰

5.6 Groß Raden

Další významnou lokalitou pohanského kultu je Groß Raden v německé spolkové zemi Meklenbursko-Přední Pomořansko. O tomto místě, které se nachází na poloostrově ve Sternberském jezeře, se nezmiňují žádné středověké písemné prameny. Přesto zde byla během výzkumu v letech 1973-1980 prováděným německým archeologem Ewaldem Schuldem nalezena dřevěná dubová stavba,²¹¹ v jejímž středu bylo nalezeno celkem šest koňských lebek a dále byl v okolí nalezen zdobený pohár, možná patřící knězi a též kousek od svatyně byl objeven dřevěný štít.²¹² Svatyně v Groß Radenu fungovala pravděpodobně od 9. století do 10. století.²¹³ Fakt, že svatyně stála de facto na rašelinaté půdě, mohl za postupný propad posvátného místa do země. Tvrzení, že se jedná o pohanskou svatyni, potvrzuje mimo jiné i její výjimečné postavení mimo území hlavního hradiště, zabydleného obyvateli.²¹⁴

Z dalších ne tolik významných pohanských lokalit můžeme zmínit Behren-Lübchin z 10.-12. století, kde byl v roce 1910 archeology objeven 1,5 metru vysoký dubový idol. Dále Oldenburg/Starigard, kde byly objeveny dvě dřevěné budovy z 9. století sloužící pro prezentaci pohanského kultu. Též Ralswiek na Rujáně, kde koncem 10. století stála dřevěná svatyně, poblíž které byly nalezeny kosti obětovaných zvířat a dokonce i pozůstatky lidí či Wolgast, kde měl stát chrám zasvěcený bohu Jarovitovi.²¹⁵

---

²¹⁰ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 134.

²¹¹ BÍLKOVÁ, Barbora, pozn. 178, s. 31-32.

²¹² PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 75.

²¹³ BÍLKOVÁ, Barbora, pozn. 178, s. 32.

²¹⁴ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 75.

²¹⁵ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 46., 152., 190. a 237.

6. Modly a idoly pohanských Slovanů

Ke kultovním obřadům a projevům bezvýhradně patřily sochy a sošky bohů - modly²¹⁶ s lidskou podobou a též hliněné zvířecí idoly.²¹⁷ Za nejstarší nález idolu je považován nález z Altfriesacku²¹⁸, území v dnešním Braniborsku. Pomocí radiokarbonové metody byl v roce 1967 datován do 2. poloviny 6. století n. l., to znamená, že božstva v lidské podobě byla vyřezávána a uctívána už v době příchodu slovanských kmenů do nových sídel, tj. v 6.-7. století.²¹⁹ Tato modla je vyřezána z dubového dřeva a představuje mužskou postavu s otvorem pro falus.²²⁰ Mnoho křesťanských kronikářů, i přes povinnost hanit pohanství, popisovalo pohanské modly se zájmem, jako zajímavé kulturní objekty. Popisy model bohů se týkají především veletské kulturní oblasti: Svazožic a Radegast v Retře, Triglav ve Štětíně, Svantovit či Rugievit na Rujáně a další. Nejvíce idolů konkrétních božstev je doloženo z 10.-12. století.²²¹

Jak idoly povětšinou vypadaly? V 6.–7. století se vyráběly ze dřeva a byly pouze hrubě vyřezané, bez hlubších detailů. Až později se vyráběly z kamene či z kovu, byly více propracované v detailech a měly u sebe často mnoho doplňků. Ze zlata měl být idol Triglava ve Wolinu a tak é Radegasta v Retře. Častá byla kombinace dřeva a kovových doplňků jako vousů nebo očí.²²² Mohly být vyrobeny v nadživotní velikosti či jen malé, přenosné. Malé domácí idoly bohů byly vyráběny kromě dubového dřeva i ze dřeva habrového či bukového.²²³ Důvod nadživotní velikosti idolů můžeme spatřovat v jejich široce platném významu a zdůraznění větší moci nad obyčejným pohanem. Idoly nesloužily pohanskému kultu pouze ve svatyních či chrámech, ale i na cestách. Kronikář Dětmár z Merseburku popisuje výpravu pohanských Luticů a jejich zvyk nést před vojskem zástavy se zobrazením jejich bohů.²²⁴

---

²¹⁶ Modla, staročeský výraz pro idol, viz PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 133-134. Vznik ze staroslovanského „molda“ neboli „prosbá“, viz VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 199.

²¹⁷ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 84.

²¹⁸ V Altfriesacku se nacházelo slovanské hradiště, poblíž Ruppinského jezera, viz. VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 98.

²¹⁹ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 64. a 168.

²²⁰ VÁŇA, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*. Praha: Artia, 1983., s. 98.

²²¹ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 85.

²²² PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 84.

²²³ KAHL, Hans-Dietrich, pozn. 57, s. 157.

²²⁴ DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, VI, 22 (16), s. 172.

Idoly bývaly antropomorfního typu, tedy napodobující tvary lidské postavy, s mnoha atributy a zdobené drahými kovy jako je stříbro a zlato. V centru svatyně stáli většinou hlavní bohové a kolem nich byli zobrazeni další, méně důležití, proto nemáme jejich přesnější popis. Mohly být jednohlavé/jednoobličejové či vícehlavé/víceobličejové.²²⁵ Arkonský Svantovit byl například vyroben ze dřeva, s picím rohem v ruce, v nadživotní velikosti:

„V budově stála veliká socha, která převyšovala jakoukoliv míru lidského těla. Stála nepohnutě, na čtyřech krcích měla čtyři hlavy, z nichž dvě se zdály hledět kupředu, dvě dozadu. Z hlav umístěných vpředu, stejně jako u hlav umístěných vzadu jakoby jedna hleděla vlevo a druhá vpravo. Byly vyobrazeny s oholenými vousy a zastřiženými vlasy. Člověk by řekl, že se umělec snažil napodobit rujanský zvyk úpravy hlavy. V pravé ruce nesla roh vykováný z různého kovu, který kněz jako zkušený obětník naplňoval jednou za rok čistým vínem a z uchování této tekutiny předvídal úrodu v příštím roce. Levá ruka byla ohnutá v lokti a spočívala na prsou. Tunika byla zhotovena tak, že sahala k holením, které byly vyrobeny z různého druhu dřeva a tajným ohybem spojeny s koleny tak, že místo spojení nebylo možno postihnout než velmi pozornému pohledu. Zdálo se, že se nohy dotýkají půdy, jejich podstavec byl skryt v zemi. Nedaleko bylo vidět sedlo a uzda modly a mnohé insignie božstva. Jejich podivuhodnou podobu doplňoval ještě meč neobyčejné velikosti, jehož pochvu a jílec zdobil kromě tepané výzdoby zvláštní druh stříbra.“²²⁶

Dalšími známými idoly byly například sochy bohů Porevita či Porenuta. Tyto idoly bychom mohli najít ve svatyních v Korenici. Idol Triglava stál dokonce až do 12. století i v Braniboru, přestože knížecí rodina již byla pokřtěná.

Idoly byly po rozšíření křesťanství káceny a sekány na kousíčky před očima pohanů. Svantovita na Rujáně nechal dánský král vláčet před očima podrobených Slovanů,²²⁷ Otto z Bamberku poslal trojhlavu Triglava dokonce přímo papeži.²²⁸ Křesťané se snažili zničit vše, co by alespoň maličko připomínalo pohanům jejich původní náboženství, a to se týkalo nekompromisně i idolů.

---

²²⁵ KAHL, Hans-Dietrich, pozn. 57, s. 91.

²²⁶ SAXO GRAMMATICUS, pozn. 37, 39, 3, s. 465.

²²⁷ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 212.

²²⁸ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 218.

7. Pohanské věšební a obětní rituály a kulty

Nemusím nejspíše zdůrazňovat, že lidé až donedávna prováděli úkony, které měly například odvrátit přicházející nebezpečí či ovlivnit nevyhnutelnost smrti. A tak se vyvinuly úkony oběti, věštby a uctívání. Obrazným oživením a personifikací přírodních sil si tehdy pohanský člověk přibližoval tajemný svět kolem sebe.

7.1 Věšební rituály

Věštba byla součástí většiny pohanských obřadů, předcházela důležitým událostem – zakládání sídel, válečným tažením nebo významným sňatkům. V podstatě můžeme mluvit o třech základních typech věštev, a to: věštba z vnitřních psychických stavů, tj. z předtuch, snů a halucinací, věštba z vnějších nahodilých znamení, tj. z letu ptáků, ohně a dýmu a věštba ze záměrně navozených situací, tj. z losování nebo z polohy odhozených předmětů.²²⁹ Vladimír Podborský uvádí navíc ještě pohyb předmětů ve vodě či pohled na vodní hladinu.²³⁰

7.1.1 Věštění úrody

Lid z Arkony byl zvyklý na každoroční věštbu úrody z koláče. K Arkoně putovali poutníci z okolí Rujány, ale i z jiných území a přinášeli božstvu jako obětinu zbytky obilí z loňské úrody. Z tohoto obilí pak byla namleta mouka, ze které se upekla věštecký kulatý medový koláč.²³¹ Za tímto koláčem se skrýval kněz a ptal se přítomných lidí, zda je za koláčem vidět. Když vidět nebyl, předpověděl dobrou úrodu pro následující rok. Když vidět byl, vzýval božstvo a přál si pro sebe i lid na příští rok bohatší úrodu. Tento rituál ukazuje, že rujánský Svantovit nebyl pouze bohem bojovným a válečným, ale i bohem plodnosti a hojnosti.

V závěru sklizně se na Arkoně slavila mohutná slavnost, při které kněz věštil též pomocí picího rohu kvalitu úrody v nadcházejícím roce. Roh se nazýval „rohem hojnosti“ – byl naplněn vínem. Kněz popřál sobě i zemi vše dobré a poté roh jedním douškem vyprázdnil a opět dolil.²³²

---

²²⁹ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 240. a 241.

²³⁰ PODBORSKÝ, Vladimír, pozn. 56, s. 171.

²³¹ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 99.

²³² PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 211.

Martin Pitro a Petr Vokáč si myslí, že picí roh byl naplněn spíše medovinou nebo ječmenným alkoholickým nápojem obohaceným o chmel. Svou teorii zdůvodňují tím, že i přes to, že Slované víno samozřejmě znali, ve 12. století se ještě muselo do slovanské oblasti dovážet.²³³

7.1.2 Věštění budoucího výsledku výpravy či války

Především v Arkoně byla známá věštba pomocí koně. Svantovitův kůň překračoval dvě zkřížená kopí ve třech řadách, z nichž dvě byla vražena do země ostřím a třetí na ně napříč položeno. Pokud překročil dříve pravou nohou, byla věštba příznivá a válečná výprava se uskutečnila.²³⁴ Ve Štětíně kráčel kůň třikrát sem a tam přes devět na zemi položených kopí, loket od sebe vzdálených.²³⁵ Pokud se kopí nedotkl, znamenalo to dobrý výsledek války, pokud ano, hrozil neúspěch.²³⁶ V Retře dokonce věštil budoucí válku kanec, který se někdy vynořoval z bahna v jezeře poblíž tamní svatyně. Pokud se válel v bahně a dělal při tom hluk, začali se obyvatelé připravovat na blížící se válku.²³⁷

Saxo Grammaticus zmiňuje u pobaltských Slovanů věštění hojnosti úrody z popela. Ženy kreslily náhodně do popela čáry, pokud byl nakreslen sudý počet, znamenalo to úspěch, pokud lichý, tak zvěstování neštěstí.²³⁸ Konkrétně v Arkoně ženy hádaly u ohně z bezděčně narýsovaných čar v popelu dle toho, byl-li jejich počet sudý, tedy příznivý nebo lichý, tedy neblahý.²³⁹ Dále Saxo popisuje házení třemi kousky dřeva, z jedné strany bílými, z druhé černými na podložku. Bílé znamenaly úspěch, černé neúspěch.²⁴⁰ Podobně jako staří Římané, i Slované věštili ze směru letu, počtu, hlasu a vnitřností ptáků, kde důležitou roli hrál druh ptáka.²⁴¹ Nejen z chování koně a kance usuzovali Slované svou budoucnost. Štěkot psa prý upozorňoval dívku na směr, odkud přijde její budoucí ženich.²⁴²

---

²³³ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 123.

²³⁴ PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 230.

²³⁵ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ, pozn. 21, s. 107.

²³⁶ PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 231.

²³⁷ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 244.

²³⁸ SAXO GRAMMATICUS, pozn. 37, 14, 39/20, s. 469.

²³⁹ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 3, s. 247.

²⁴⁰ SAXO GRAMMATICUS, pozn. 37, 14, 39/20, s. 469.

²⁴¹ PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 187.

²⁴² VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 178.

I setkání s určitými druhy zvířat mělo svůj věštecký význam. Slovanští kupci na Rujáně se na svých cestách řídili tím, jaké zvíře na výpravě potkali.²⁴³ Dokonce i prameny byly využívány k věštbě. Umístění některých svatyní na mysech, jako Arkona, ostrovech, v jezeře či u řeky, jako Retra, mělo svůj důvod. Písemně doložený máme například pramen v blízkosti svatyně ve Štětíně.²⁴⁴

7.2 Obětní rituály

Proč vůbec prováděli polabští Slované obětní rituály? Cílem byla snaha darovat bohům, po čem touží a recipročně získat potřebné, například ochranu, zdraví či hojnou úrodu.²⁴⁵ Slované si nepředstavovali, že se bohové živí přímo nabízenými pokrmami, nýbrž že potřebují jejich vůni. Podle Helmolda si bohové libují v pachu krve obětí.²⁴⁶ Sám kněz prý krev ochutnával,²⁴⁷ díky působení chuti krve na jeho smysly se nejspíše mohl lépe „napojit“ na božstvo a samotnou věštbu. Slovo „oběť“ souvisí se slibem, viz ruské *обещать/obeščat*, tedy slibovat.²⁴⁸

7.2.1 Zvířecí, lidské a věcné

Z historických pramenů máme doložené zvířecí obětní rituály, například Svantovitovi se obětoval skot, Radegastovi ovce a Svarožicovi selata.²⁴⁹ Archeologicky jsou doloženy části zvířat vkládané i na pohřební hranici, či do hrobu kostrového.²⁵⁰ Obětovanými zvířaty byli například býci, ovce, prasata či drůbež.²⁵¹ V rámci zvířecích obětí nastává problém s interpretací. Nemůžeme s jistotou tvrdit, že každý archeologický nález zvířecích kostí byl oběť, mohlo jít jen o náhodné klasické úmrtí zvířete. Zajímavé jistě je, že některé zvířecí oběti se uškrcovaly provazem, neboť církevní nařízení zakazovalo jíst maso „zadávené“.²⁵² Zvířata byla obětována při důležitých událostech, jako byla například svatba či započítání stavby obydlí.

---

²⁴³ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 178.

²⁴⁴ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 178.

²⁴⁵ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 143.

²⁴⁶ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 52, s. 105.

²⁴⁷ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 52, s. 105.

²⁴⁸ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 203.

²⁴⁹ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 201.

²⁵⁰ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 144.

²⁵¹ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 144.

²⁵² PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 144.

U obětovaných zvířat nesměly být rozlámané kosti. Typická byla oběť z prvotin, neboli z prvně narozených domácích či z prvně ulovených divokých zvířat.²⁵³ Dětmár z Merseburku ve své kronice uvádí, že žádnému křesťanu není povoleno poskvřnit se zvířecí krví. Dodává, že existuje mnoho lidí – pohanů – kteří krev užívají a tím hřeší.²⁵⁴

Helmold z Bosau uvádí, že na Arkoně probíhaly i lidské oběti, tedy kdy kněz obětuje člověka-křesťana. Tito křesťané byli často přibíjeni na kříž, byly jim vytrhávány vnitřnosti či sekány údy.²⁵⁵ Oběti byly často škrceny nebo usmrcovány speciálními rituálními noži.²⁵⁶ Vysoké procento obětí tvořily oběti lidské. V 11. a 12. století to bylo asi 15,3 %, celkem tedy asi 17 osob.²⁵⁷ V rámci Svantovitova kultu na Rujáně byly oběti vybírány losem. Obětování křesťana, nejprve vojensky přemoženého, bylo chápáno jako vítězství vlastního boha nad cizími božstvy.²⁵⁸ O lidských obětech v Retře nás informuje Adam Brémský: 10. 11. 1066 byl v Retře obětován bohu Radegastovi veligardský biskup Jan.²⁵⁹ O tomto muži píše i Helmold z Bosau:

„Staříčský biskup Jan byl držen jako zajatec s ostatními křesťany v Magnopoli, tedy v Meklenburku, aby posloužil při triumfu. Jakožto vyznavač Kristův byl šlehán pruty, poté jej potupně vedli po jednotlivých slovanských sídlech. A protože nebylo možné jej odvrátit od uctívání Kristova jména, uťali mu ruce a nohy a jeho tělo pohodili na ulici. Jeho useknutou hlavu pak barbaři nabodli na kopí a na znamení vítězství ji obětovali svému bohu Radegastovi. Toto se stalo v Rethře, metropoli Slovanů, 10. listopadu.“²⁶⁰

Známé je též obětování nemluvňat zazděním do základů novostavby. Slované věřili, že čisté duše obětí bude stavbu chránit.²⁶¹ V historických pramenech je doloženo také obětování vdov významných mužů. U polabských Slovanů popsal sv. Bonifác v roce 744 obětování ženy, která dobrovolně uhořela spolu se svým manželem.²⁶²

---

²⁵³ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 204.

²⁵⁴ DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, I, 14, s. 42.

²⁵⁵ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 202.

²⁵⁶ PODBORSKÝ, Vladimír, pozn. 56, s. 169.

²⁵⁷ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 45.

²⁵⁸ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 146.

²⁵⁹ ADAM BRÉMSKÝ, pozn. 17, III, 51, s. 167.

²⁶⁰ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 23, s. 62.

²⁶¹ JANOVEC, Jaroslav, pozn. 52

²⁶² PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 146.

Dětmar tento zvyk též zmiňuje.²⁶³ Většinou šlo o otrokyně či vdovy zámožných pánů, které byly omámeny, například omamnými nápoji, kouřem z bylin či dokonce neustálou souloží. Po té byly usmrceny, buď uškrcením či probodnutím a nakonec položeny na pohřební hranici či vloženy do hrobu spolu s manželem, případně se svým pánem.²⁶⁴ Dětmar vypráví i o oldenburském masakru. V Oldenburgu bylo umučeno šedesát křesťanských kněží pro pobavení pohanského obyvatelstva. Mučení byli tak, že jim byl na hlavě vyřezán do kůže kříž a pak otevřen mozek, načež byli vláčeni po slovanských městech, dokud neskonali.²⁶⁵ K lidským obětím dodává Helmold informaci, že kněz, stejně jako u zvířecích obětí, ochutnává jejich krev, aby účinněji přijímal věštby.²⁶⁶ Jako nekrvavá obětina se k modlám přikládala například platidla jako kousky plátna, později železo a stříbro, obilí, med, sýr, koláče a mléko.²⁶⁷

7.3 Přírodní kulty

Jelikož byla krajina v té době dosti hojná na lesy, nepřekvapí nás, že Slované vyznávali především kult stromu. Posvátným stromem byl dle písemných pramenů dub. Posvátné duby a háje nalezneme samozřejmě i v Polabí – mnich Helmold osobně navštívil v roce 1156 spolu s biskupem Geroldem posvátný háj u Stargardu ve Vagrii v Pobaltí, kde rostly duby zasvěcené bohu Provovi.²⁶⁸ Tento háj pomáhal ničit sám Helmold.²⁶⁹ Samotné praslovanské slovo „háj - *gaj*“ mělo z etymologického hlediska znamenat „místo pobytu mrtvých předků“, později přešlo ve výraz „svatý háj“.²⁷⁰ Tento prostor byl vyhrazen v lese nebo na pohřebišti a byl „hájen“, tedy chráněn. Stromy v posvátném háji byly nedotknutelné. Zdeněk Váňa uvádí, že prostor háje byl považován za léčivý. Nemocní prý někdy ukládali pod stromy mince a věřili, že je bohové uzdraví.²⁷¹

---

²⁶³ DĚTMAR Z MERSEBURKU, pozn. 10, VII, 3, s. 262.

²⁶⁴ LUTOVSKÝ, Michal. *Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 2001., s. 216.

²⁶⁵ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 16, s. 53.

²⁶⁶ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 52, s. 105.

²⁶⁷ PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 144.

²⁶⁸ HRUŠKOVÁ, Marie, pozn. 49, s. 30.

²⁶⁹ HELMOLD Z BOSAU, pozn. 38, I, 84, s. 150.

²⁷⁰ PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 78.

²⁷¹ VÁŇA, Zdeněk, pozn. 48, s. 166.

To, že byly posvátné hájky pro pohany vsutku významné, dokazuje i vysoký zájem křesťanů o jejich rychlou likvidaci. Proč ale dub? Dub byl dle domněnky slovanských národů obdařen specifickou léčebnou schopností. Kůra z dubu měla pomáhat například od bolesti zubů. Byl považován za světový strom – spojnicí mezi nebem, zemí a podsvětím. Úcta k dubu nebyla typická jen pro evropskou oblast. Je známa i z oblasti Kavkazu a Předního východu. Dubové dřevo má ty nejlepší vlastnosti – je tvrdé, silné a většinou „zdravé“. Ve spojení s dubem je známo mnoho pověstí. Dřevo ze zasaženého stromu bleskem dle pověry získávalo magické vlastnosti.

Pro život polabských Slovanů mělo velký význam zpracovávání dřeva, na území obývaném Slovany ho byl totiž oproti kameni všude nadbytek. Veškeré stavby i jejich dekorace a předměty kultu byly tedy ze dřeva. Pohanské svatyně byly často zdobeny uvnitř i vně dřevěnými řezbami.

Marie Hrušková ve své knize *Kult stromů v zemích Koruny české*²⁷² zmiňuje historku o lovcích, kteří byli donuceni přečkat noc v hlubokém lese pod kmeny stromů. Lovci se báli, že se nedočkají rána, ale nakonec ve zdraví noc přečkali. Vděk za záchranu a silný zážitek přidával stromům v očích lidí podobu mocných bytostí. Na místě proto zanechali mrtvá zvířata jako poděkování za uchování života. Další den zvířata z pod stromů zmizela a lovci se domnívali, že mocné bytosti ukryté ve stromech dary přijaly. I takto mohla vzniknout myšlenka přinášení darů a obětování stromům. Lidé věřili, že strom jim může zprostředkovat spojení s bohy či jim alespoň naznačit boží vůli, proto posvátné stromy chránili a nedali na ně dopustit. Za takový posvátný strom byl též často považován strom rostoucí nad pramenem či studánkou.²⁷³ U Slovanů hrála význam i lípa, jejíž květ byl používán jako léčebný prostředek.²⁷⁴ Připomínám výše zmíněný příběh Otty z Bamberku a jeho slib nepokácet posvátný dub ve Štětíně.²⁷⁵

---

²⁷² HRUŠKOVÁ, Marie, pozn. 49

²⁷³ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 210.

²⁷⁴ ŠTAMPACH, František. *Kulturní primitivismus a civilisace: Studie a příklady o primitivních prvcích kulturních u Slovanů*. Brno, 1931., s. 38.

²⁷⁵ HRABOVÁ, Libuše, pozn. 59, s. 177.

K sakrálním místům pohanského náboženství patřily i posvátné hory, tedy symbol spojení nebe, země a podsvětí. Hory přibližují člověka k nebi, tedy mají blízko k nebeským bohům. Některé hory byly zasvěcené konkrétním bohům, například vrch Triglav.²⁷⁶ Též uctívání kamene bylo dle pramenů typické pro všechny větve Slovanů. Uvědomovali si totiž věčnost existence kamenů. Také věřili, že kámen s magickou silou může uzdravovat.²⁷⁷ Na Rujáně se dochoval místní název Buskam čili Božkamen poblíž Göhrenu – z moře zde vystupuje sedmimetrový mohutný kámen.²⁷⁸

---

²⁷⁶ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 79.

²⁷⁷ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 94.

²⁷⁸ PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT, pozn. 46, s. 94.

8. Závěr

Významným zjištěním je, že i přes to, že autoři kronik byli křesťané, dokázali někteří z nich (především Adam Brémský) o pohanství ve svých dílech hovořit neutrálně a mít pro pohany v jistých věcech pochopení. Naskýtají se nám tedy dvě různé názorové oblasti křesťanských autorů kronik na slovanské pohanství. Výše zmíněný Adam Brémský chápal například šíření křesťanství jako službu a poznání pro pohany, pohané pro něj tedy nebyli nepřátelé. Byli pro něj ovečkami, kterým se ještě nedostalo vyššího poznání, tedy poznání vyvoleného křesťanského náboženství. Naopak v kronikách nejzatvrzelejších křesťanských autorů (Dětmar z Merseburku) nám je pohanství servírováno jako barbarské náboženství, pohané jako krvelačné bestie, pohanské svatyně jako místa hříchu, kulty božstev jako pošetilé uctívání bludů a pohanské věštby jako nesmyslné zjišťování budoucnosti. Tento názor na pohanství v kronikách křesťanských autorů pochopitelně převládal a měl vliv na obsah jejich prací.

Důvod, proč ale i křesťané psali někdy o pohanství s určitým zaujetím, například při popisu pohanských idolů, shledávám především v tom, že pohanství pro ně bylo něco nového, jiného, možná částečně lákavého. Měli bychom si uvědomit, jak těžké muselo být ve skutečnosti psát o něčem, co na vlastní kůži nezažili a neznali, jako například pohanské věštecké rituály či samotné povinnosti pohanů, vyplývající z kultů jejich božstev. I přesto se nedomnívám, že by záměrně zamlčovali některé informace či o zjištěných skutečnostech psali lživě a tím nám zkreslovali dobový obraz slovanského pohanství. I když se někdy samotní autoři kronik podíleli přímo na ničení pohanského kultu (Helmold z Bosau), stále jen díky nim a jejich zápiskům máme dnes k dispozici široké spektrum informací týkajících se pohanských bohů, kultů, věšteb či svatyní, ať už v rovině informačně neutrální či negativně zabarvené.

K hlavním cílům mé práce patřilo mimo jiné předložit čtenářům základní obraz slovanského pohanství tak, jak ho známe ze středověkých kronik křesťanských autorů. Tohoto cíle jsem dle mého názoru dosáhla. Díky informacím, týkajících se ze všech možných úhlů slovanských božstev, shrnutým přehledně v této práci, nebudou muset zájemci o téma slovanských božstev dlouze studovat výše vyjmenované středověké kroniky a pročitat sekundární literaturu. Základní přehled a orientaci v okruhu slovanských božstev jim tedy dostatečně poskytne sama bakalářská práce.

9. Seznam použitých zdrojů

9.1 Prameny

ADAM BRÉMSKÝ *Činy biskupů hamburského kostela: velká kronika evropského Severu*. Vyd. 1. Přeložila Jana ENGELBRECHTOVÁ, přeložila a poznámkami a předmluvou opatřila Libuše HRABOVÁ, Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0167-6.

DĚTMAR Z MERSEBURKU. *Kronika*. Vyd. 1. Přeložil Bořek NEŠKUDLA, přeložil Jakub ŽYTEK. Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-257-0088-4.

GALLUS ANONYMUS. *Kronika a činy polských knížat a vládců*. Vyd. 1. Přeložil Josef FÖRSTER. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0206-2.

HELMOLD Z BOSAU. *Kronika Slovanů*. Vyd. v tomto překladu 1. Přeložil Jan ZDICHYNEC, editor Magdalena MORAVOVÁ. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0786-9.

HORÁK, Bohuslav a Dušan TRÁVNÍČEK. *Descriptio civitatum ad septentrionalem plagam Danubii (tzv. Bavorský geograf)*. Praha: ČSAV, 1956.

KOSMAS. *Kronika Čechů*. Vyd. 8., (V této úpravě a v Argu 1.). Překlad Karel Hrdina, Marie Bláhová, Magdalena Moravová. Praha: Argo, 2011. Memoria medii aevi. ISBN 978-80-257-0465-3.

SAXO GRAMMATICUS. *Gesta Danorum* [online]. Danmarks Nationalbibliotek og Københavns Universitetsbibliothek: Det Kongelige Bibliotek [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: <http://wayback-01.kb.dk/wayback/20100504153427/http://www2.kb.dk/elib/lit/dan/saxo/lat/or.dsr/14/39/index.htm>

WIDUKIND Z CORVEY. *Dějiny Sasů*. 1. Přeložil Jakub IZDNÝ, přeložila Kateřina SPURNÁ. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-1743-1.

9.2 Knižní monografie

BERANOVÁ, Magdalena a Michal LUTOVSKÝ. *Slované v Čechách: archeologie 6.-12. století*. Praha: Libri, 2009. ISBN 80-727-7413-1.

BERANOVÁ, Magdalena. *Slované*. 2., přeprac. vyd., v Libri 1. Praha: Libri, 2000. Historická řada. ISBN 8072770225.

HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*. Vyd. 1. České Budějovice: Bohumír Němec-Veduta, 2006, 323 s. IMXI - Světové dějiny. ISBN 80-868-2918-9.

HRUŠKOVÁ, Marie. *Kult stromů v zemích Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Abonent ND, 2005, 155 s. ISBN 80-7258-211-9.

HUDEC, Ivan. *Báje a mýty starých Slovanů*. S.l.: Slovart, 1994. ISBN 80-7145-111-8.

CHROPOVSKÝ, Bohuslav. *Slované: Historický, politický a kulturní vývoj a význam*. Praha: Orbis, 1989.

JANOVEC, Jaroslav. *Slované: Zapomenutý velkonárod*. Praha: NFC, 1999.

KAHL, Hans-Dietrich. *Heidenfrage und Slawenfrage im deutschen Mittelalter: ausgewählte Studien 1953-2008*. Boston: Brill, 2011, xlvii, 1009 p. East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450. ISBN 90-041-6751-X.

LUTOVSKÝ, Michal. *Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-727-7054-3.

MÁCHAL, Jan. *Bájesloví slovanské*. Ve Votobii vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1995. Malá díla. ISBN 8085619199.

PITRO, Martin a Petr VOKÁČ. *Bohové dávných Slovanů*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2002, 206 s. ISBN 80-85866-91-9.

PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství našich prapředků*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. Věda do kapsy. ISBN 8021009705.

PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2000, 259 s. ISBN 80-7277-011-x.

ŠINDLÁŘOVÁ, Irena. *Mýty a báje starých Slovanů: božstva, svatyně, bájesloví, tradice*. 1. vyd. Olomouc: Fontána, 2003, 130 s. ISBN 80-7336-132-9.

ŠTAMPACH, František. *Kulturní primitivismus a civilisace: Studie a příklady o primitivních prvcích kulturních u Slovanů*. Brno, 1931.

TÉRA, Michal. *Perun: bůh hromovládce : sonda do slovanského archaického náboženství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, 380 s. Russia Altera. ISBN 978-808-6818-825.

TŘEŠTÍK, Dušan. *Mýty kmene Čechů: (7.-10. století) : tři studie ke "Starým pověstem českým"*. Praha: Nakl. Lidové noviny, 2003, 291 s. ISBN 80-710-6646-X.

VÁŇA, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*. Praha: Artia, 1983.

VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990, 280 s., obr. příl. Stopy, fakta, svědectví (Panorama). ISBN 80-7038-187-6.

9.3 Periodika

1, PITRO, Martin a Petr VOKÁČ. Slunce zapadlo nad Arkonou: Severozápadní Slované a jejich náboženství., *Historický obzor*. 2001, **12**(3-4)., s. 63-69

2, VÁŇA, Zdeněk. Duchovní kultura Slovanů: Její kořeny a budoucnost. *Sophia* [online]. 1997, (14), 15-19 [cit. 2016-04-17].

Dostupné z: http://www.sophia.sk/sites/default/files/Sophia_14.pdf

10. Seznam obrazových příloh

Obrázek 1. Rekonstrukce Svantovitovy modly.

Obrázek 2. Reliéf z kostela v Altenkirchenu u Arkony na Rujáně I.

Obrázek 3. Reliéf z kostela v Altenkirchenu u Arkony na Rujáně II.

Obrázek 4. Reliéf z kostela v Bergenu na Rujáně.

Obrázek 5. Arkona.

Obrázek 6. Původní a nynější obrys ostrova – Arkona.

Obrázek 7. Rekonstrukce pravděpodobného vzhledu svatyně v Arkoně.

Obrázek 8. Dřevěný idol z Altfriesacku.

Obrázek 9: Tažení proti polabským Slovanům, polovina 12. století.

11. Seznam mapových příloh

Mapová příloha 1. Slované v raném středověku.

Mapová příloha 2. Slovanská expanze v 6. století.

Mapová příloha 3. Východofranská vévodství v 10. století.

Mapová příloha 4. Západoslovanská hradiska.

Mapová příloha 5. Nejdůležitější lokality pohanského kultu polabských a pobaltských Slovanů.

Mapová příloha 6. Lutické mocenské útvary.

Mapová příloha 7. Obodritské knížectví.

Mapová příloha 8. Slovanské osídlení severoněmeckých, polabských a pobaltských oblastí v Helmoldově době.

12.   Obrazové přílohy

Obrázek 1: Rekonstrukce Svantovitoovy modly.

Zdroj: TĚRA, Michal. *Perun: bůh hromovládce : sonda do slovanského archaického náboženství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, s. 114.

Obrázek 2: Reliéf z kostela v Altenkirchenu u Arkony na Rujáně I.

Zdroj: TÉRA, Michal. *Perun: bůh hromovládce : sonda do slovanského archaického náboženství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, s. 319.

Obrázek 3. Reliéf z kostela v Altenkirchenu u Arkony na Rujáně II.

Zdroj: VÁŇA, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*. Praha: Artia, 1983., s. 86.

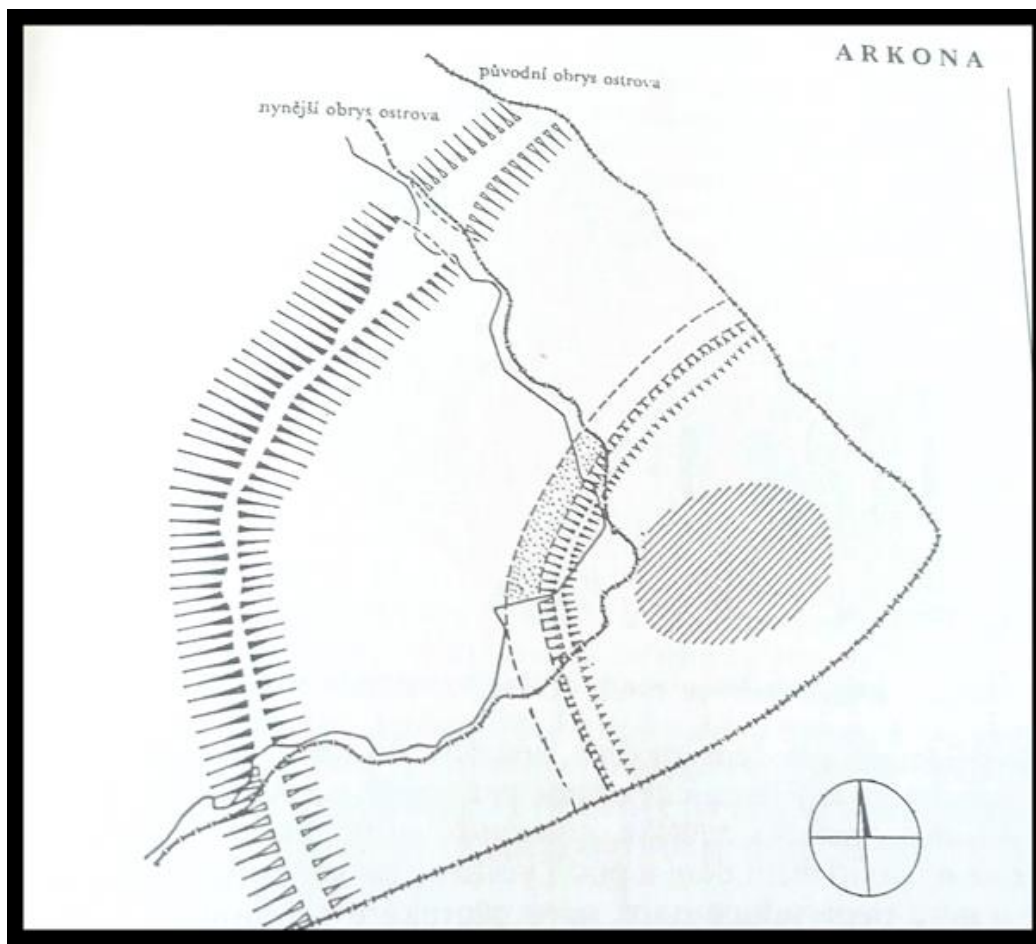
Obrázek 4. Reliéf z kostela v Bergenu na Rujáně.

Zdroj: VÁŇA, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*. Praha: Artia, 1983., s. 86.

Obrázek 5. Arkona.

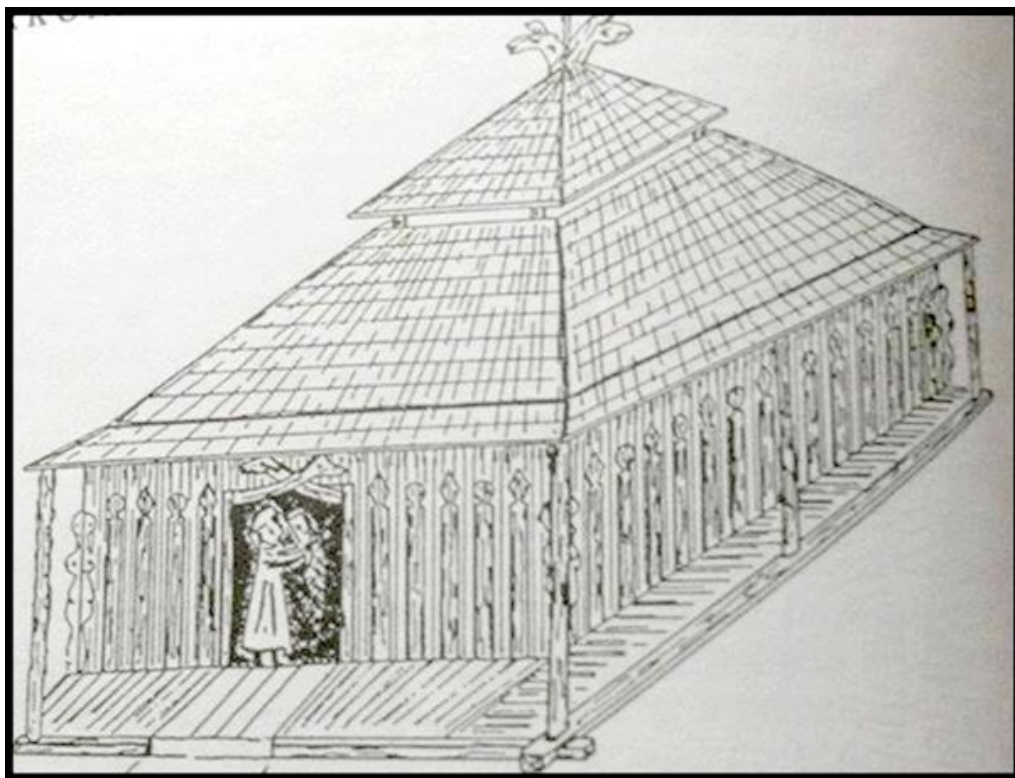
Zdroj: VÁŇA, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*. Praha: Artia, 1983., s. 82.

Obrázek 6. Původní a nynější obrys ostrova – Arkona.

Zdroj: PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2000, s. 43.

Obrázek 7. Rekonstrukce pravděpodobného vzhledu svatyně v Arkoně.

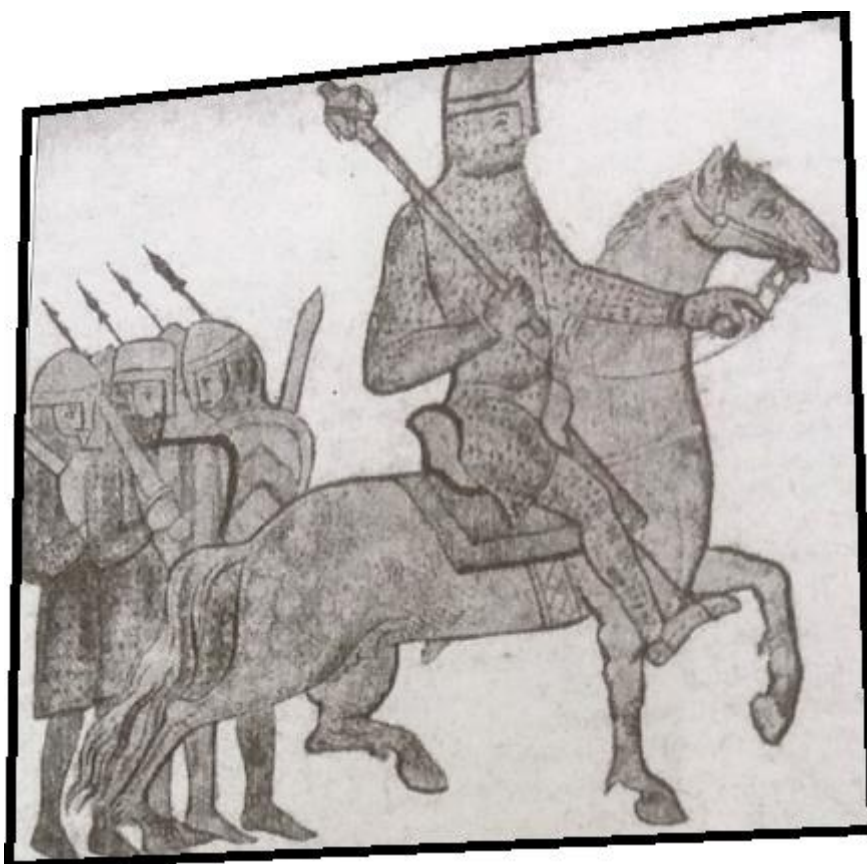
Zdroj: PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů.*

Vyd. 1. Praha: Libri, 2000, s. 44.

Obrázek 8. Dřevěný idol z Altfriesacku.

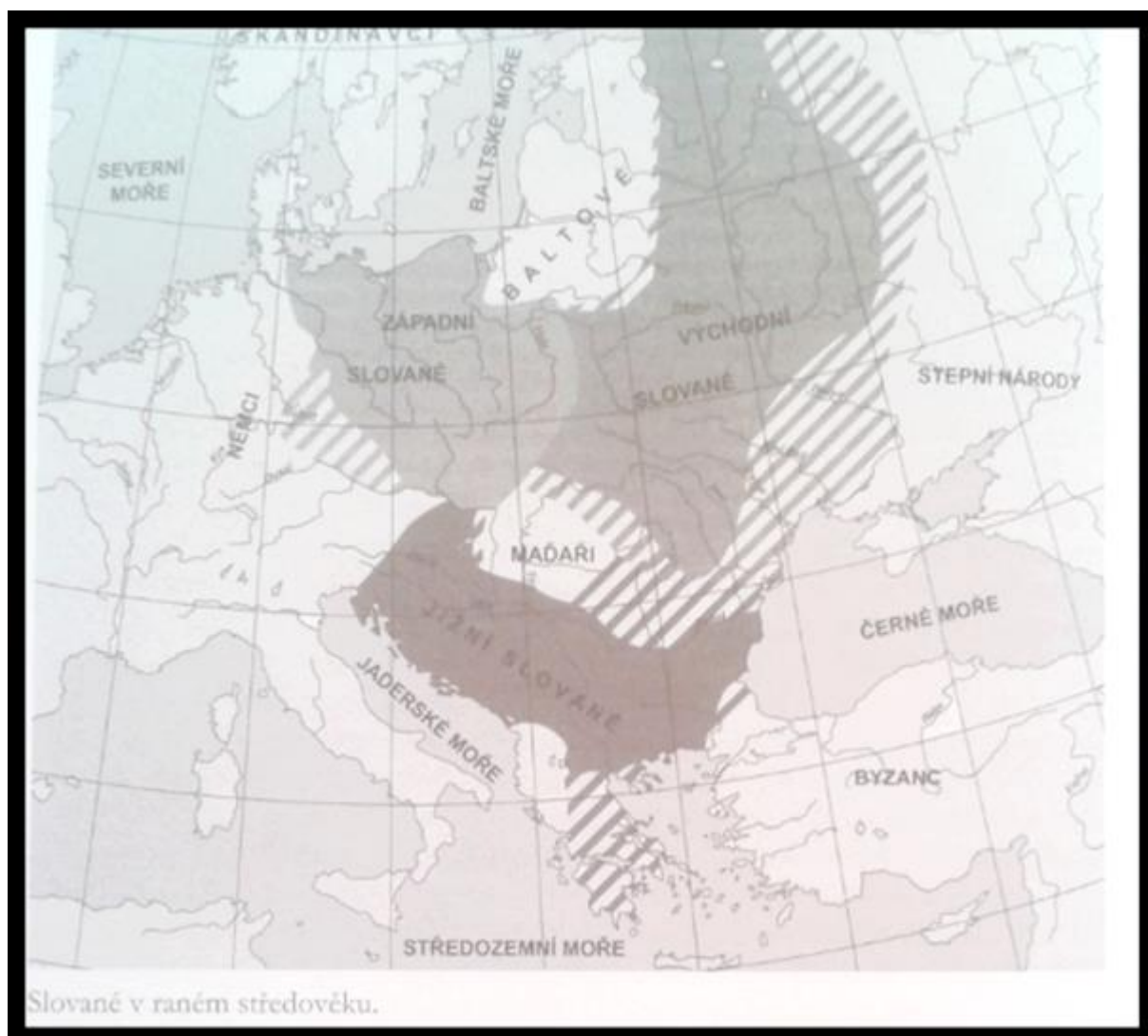
Zdroj: VÁŇA, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*. Praha: Artia, 1983., s. 94.

Obrázek 9: Tažení proti polabským Slovanům, polovina 12. století.

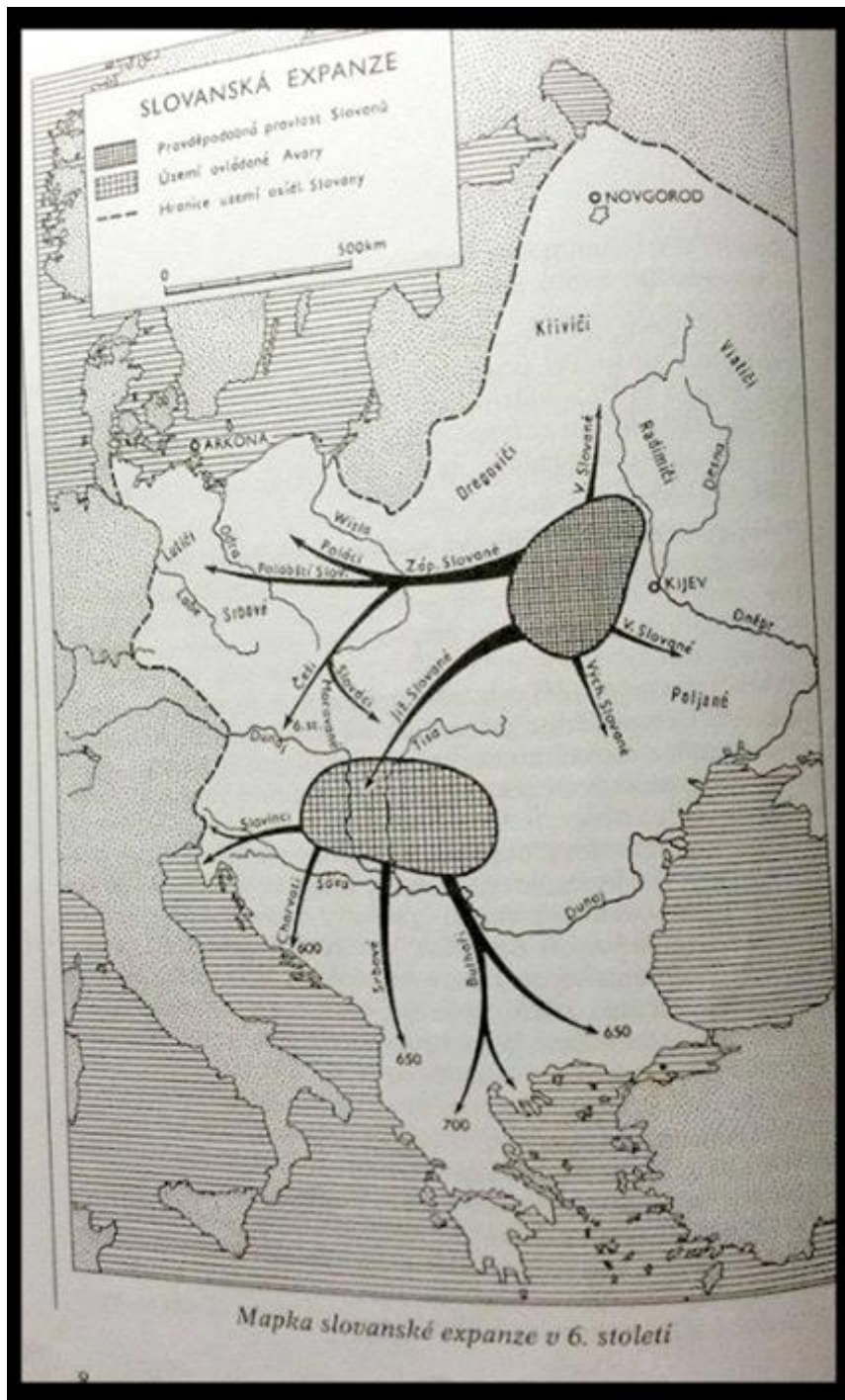
Zdroj: *Historický obzor*. 2001, 12(3-4)., s. 66.

13. Mapové přílohy

Mapová příloha 1: Slované v raném středověku.

Zdroj: TÉRA, Michal. *Perun: bůh hromovládce : sonda do slovanského archaického náboženství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, s. 312.

Mapová příloha 2: Slovanská expanze v 6. století.

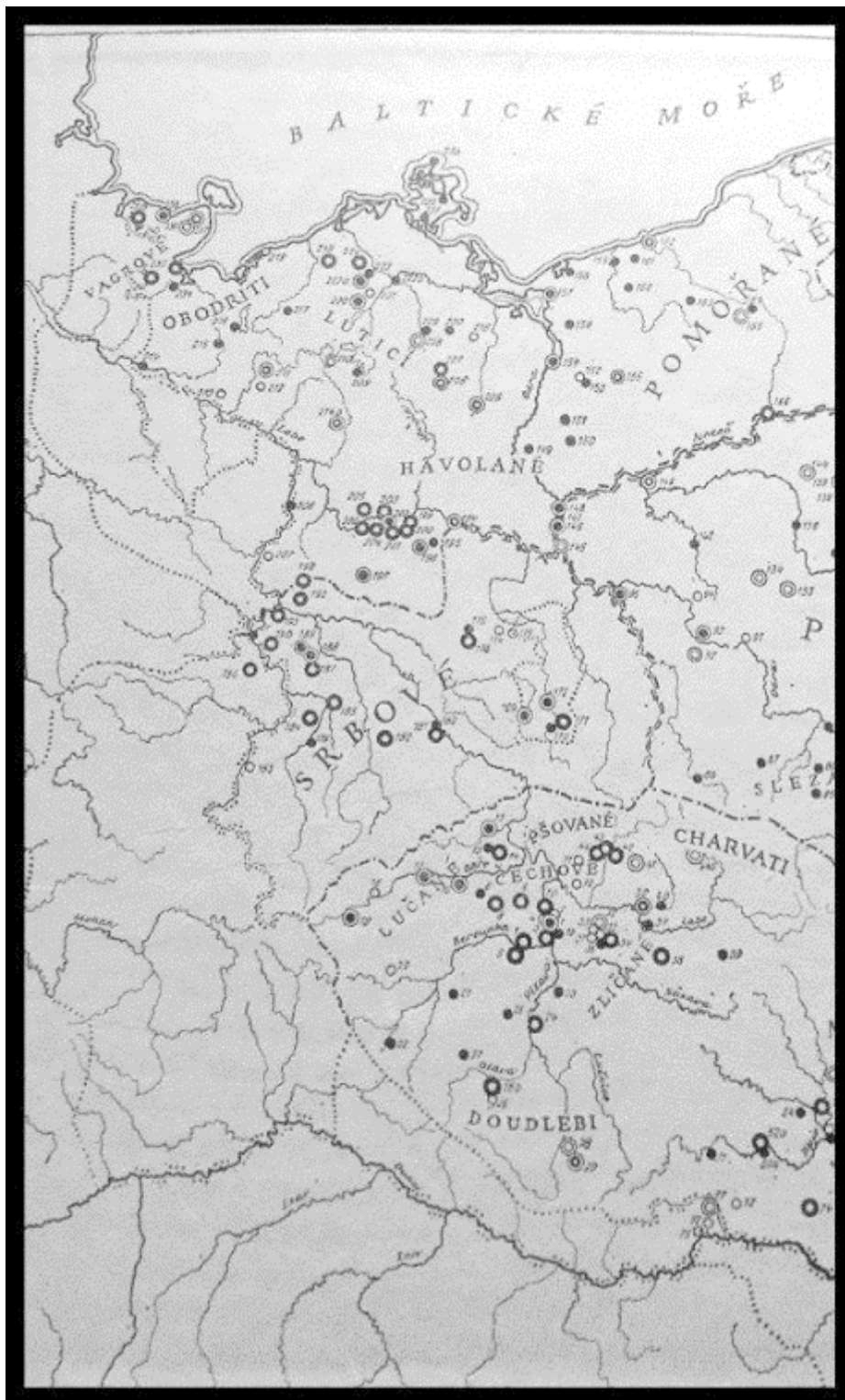
Zdroj: PROFANTOVÁ, Naďa a Martin PROFANT. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů.*

Vyd. 1. Praha: Libri, 2000, s. 8.

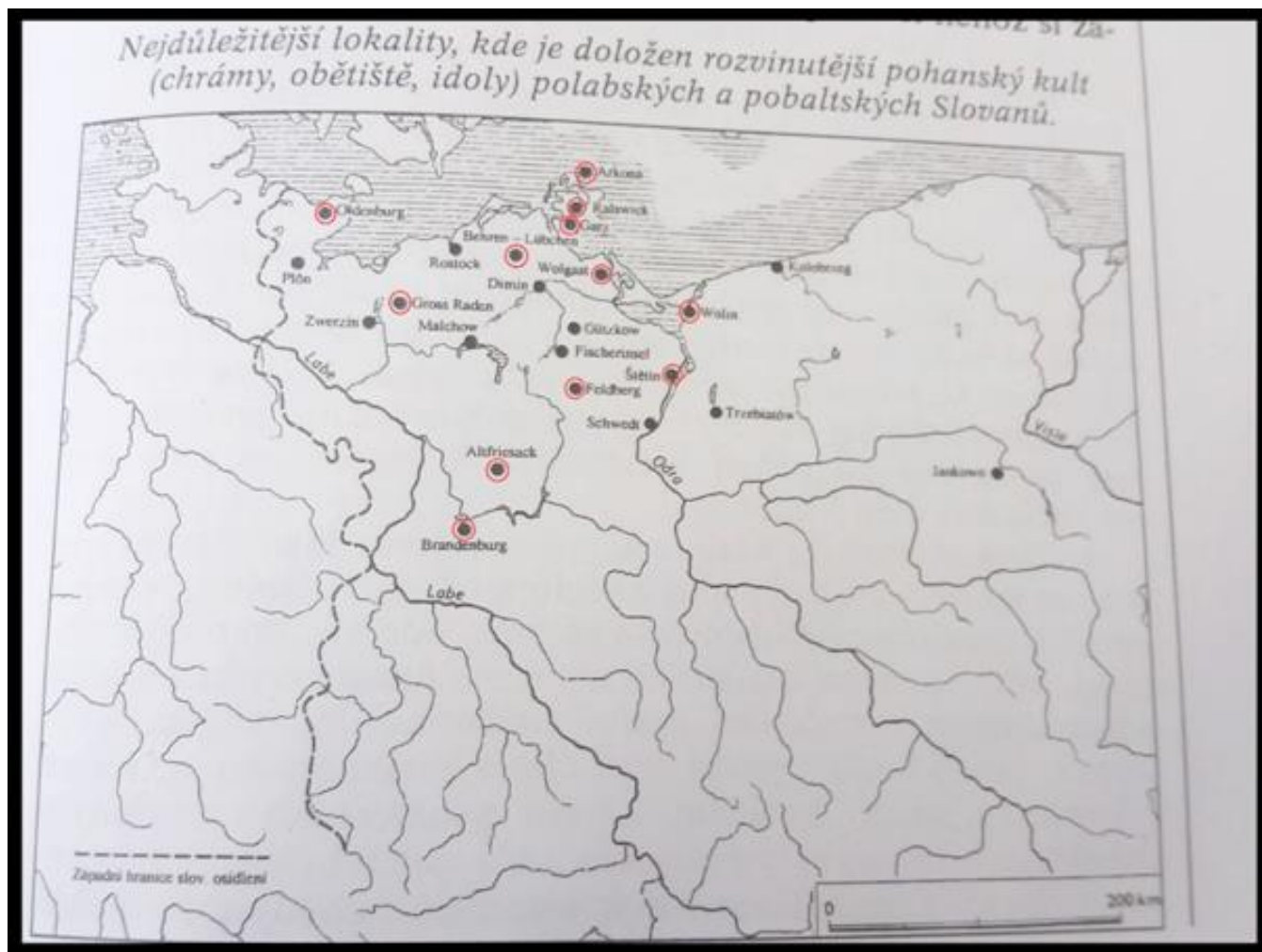
Mapová příloha 3: Východofranská vévodství v 10. století.

Zdroj: WIDUKIND Z CORVEY: *Dějiny Sasů*. 1. Přeložil Jakub IZDNÝ, přeložila Kateřina SPURNÁ. Praha: Argo, 2016., s. 192.

Mapová příloha 4: Západoslovanská hradiska.

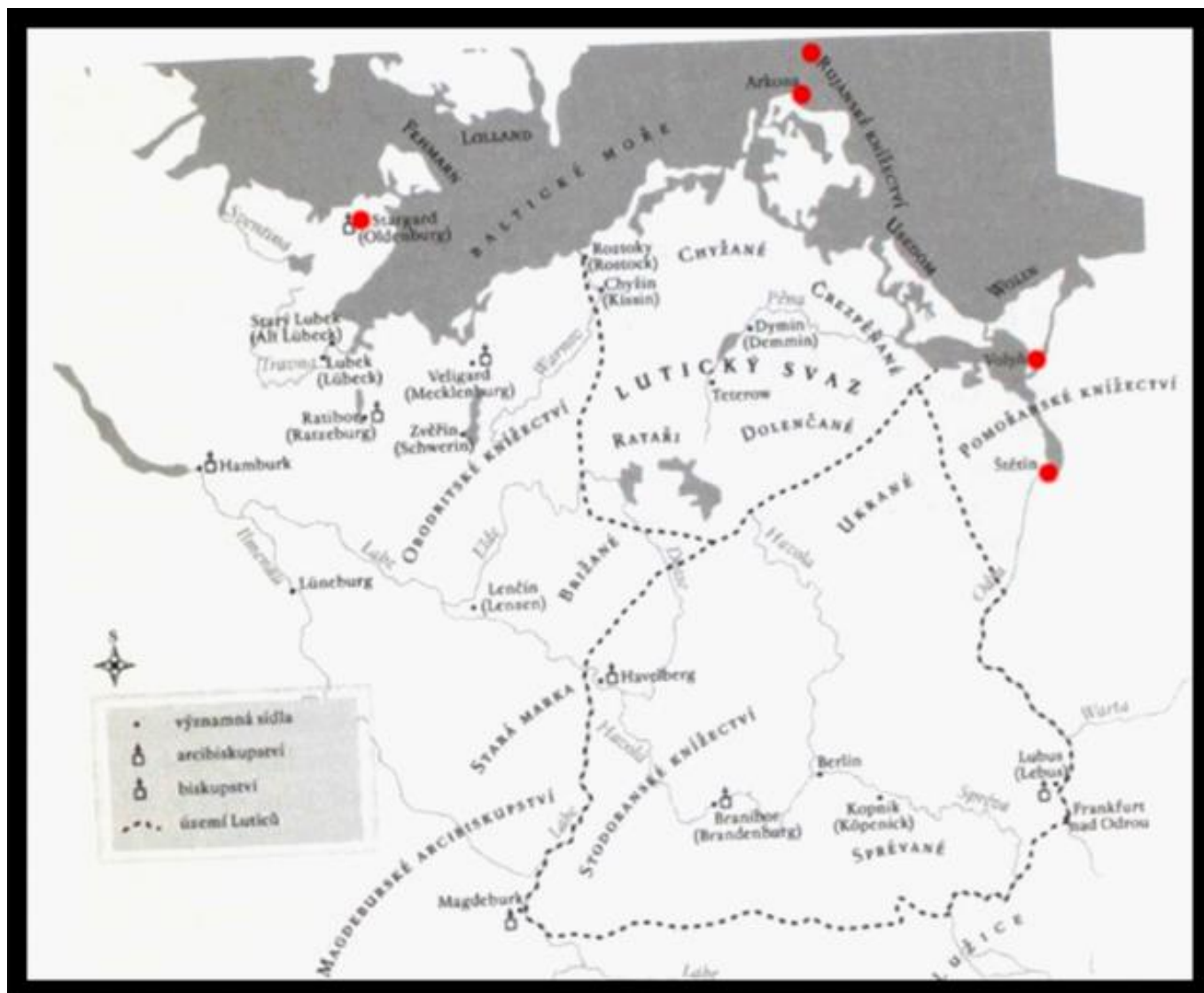
Zdroj: ŠOLLE, Miloš. *Staroslovanské hradisko*. 1. Praha 2: Vyšehrad, 1984., přední desky knihy

Mapová příloha 5. Nejdůležitější lokality pohanského kultu polabských a pobaltských Slovanů.

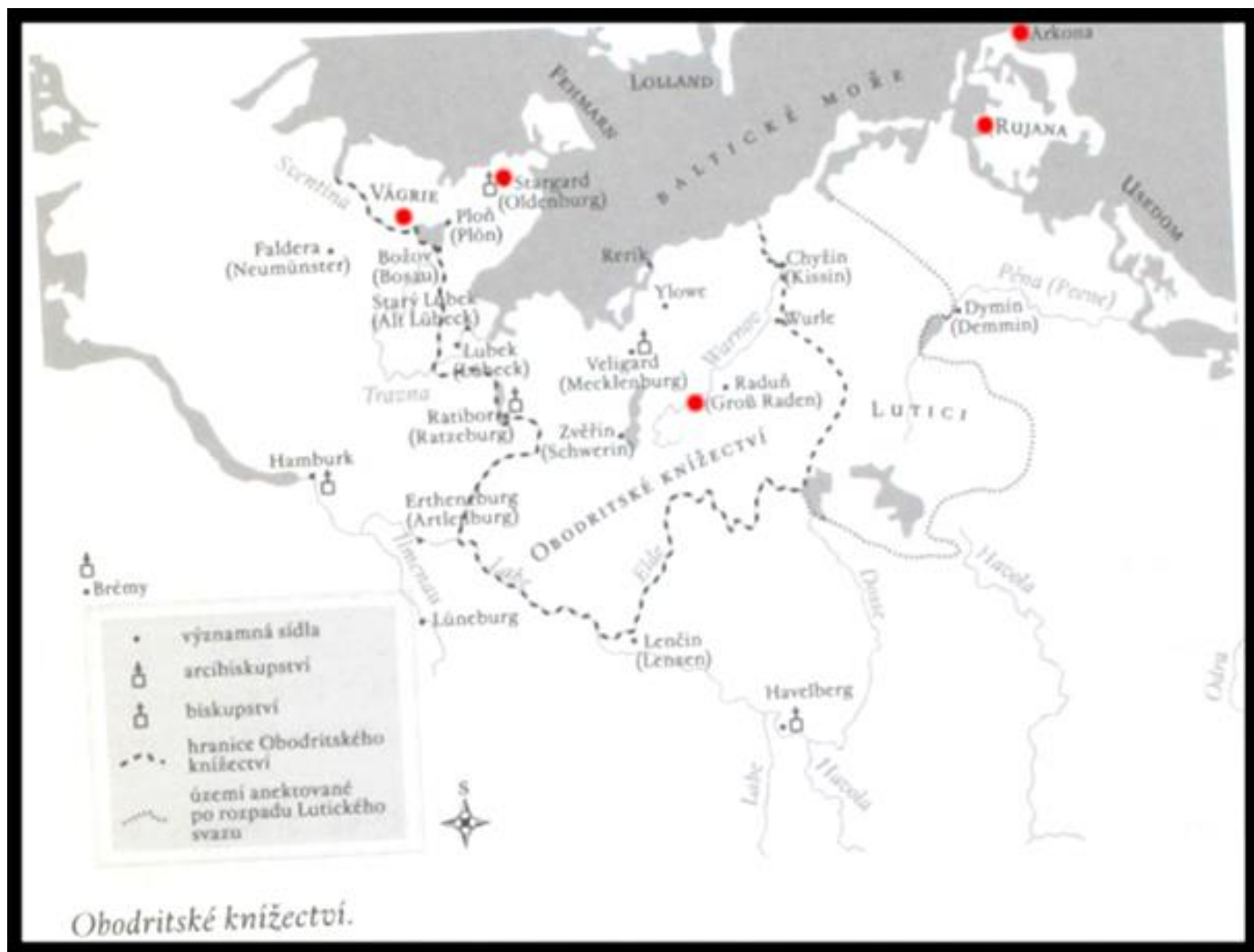
Zdroj: PROFANTOVÁ, Nad'a a Martin PROFANT. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2000, s. 237.

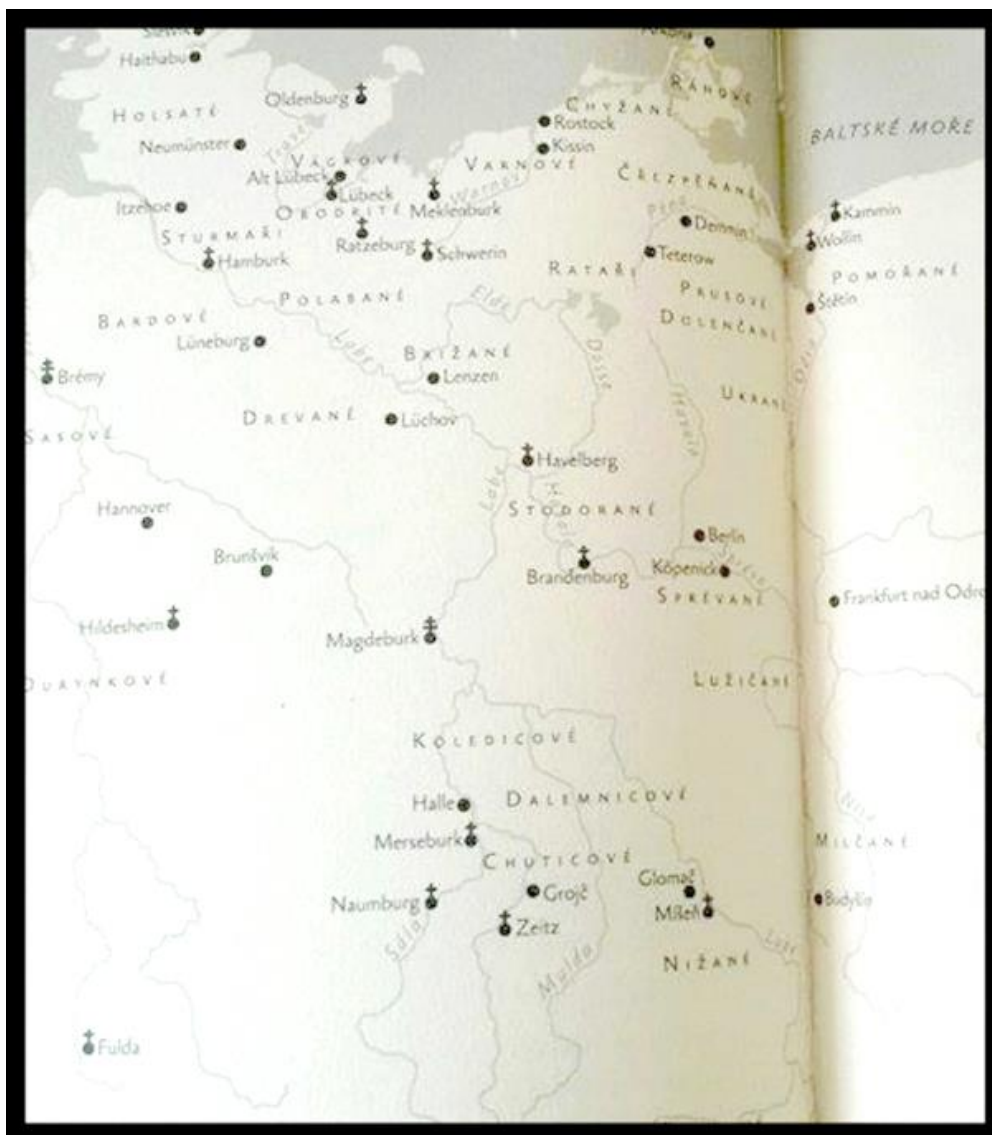
Mapová příloha 6: Lutické mocenské útvary.

Zdroj: HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*. Vyd. 1. České Budějovice: Bohumír Němec-Veduta, 2006, s.

Mapová příloha 7: Obodritské knížectví.

Zdroj: HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*. Vyd. 1. České Budějovice: Bohumír Němec-Veduta, 2006, s.

Mapová příloha 8: Slovanské osídlení severoněmeckých, polabských a pobaltských oblastí v Helmoldově době.

Zdroj: HELMOLD Z BOSAU. *Kronika Slovanů*. Vyd. v tomto překladu 1. Přeložil Jan ZDICHYNEC, editor Magdalena MORAVOVÁ. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0786-9., s. 260-261.

Legenda: biskupství
 významná sídla
 arcibiskupství